

çalışan inhisarcı bir siyasî sistem, inkişaf ve terakki için, kahredici, bir cehennem makamındadır." cümlesile takip ettiğimiz sistem hakkında, pek haksız ve insafsız bir iftirada bulunuyor ve "meş'um gidişin muayyen bir noktada tevkif edilmesi, yeni bir çığır açılması lâzımdır" diyerek, bize, tekrar vazifemizi ihtar ediyordu.

Vatan muharriri, bir gün sonra yazdığı "Sokaktaki Adam" serlevhalı başmakalesini "İnşallah iyi olur; demekten başka yapacak şey kalmamış gibi görünüyor." cümlesile bitiriyordu.

8 Teşrinisani 1340 tarihli Vatan gazetesinde intişar eden, bir Ankara telgrafında: "Meclis, yüksek mevkide bulunanların tasvibi olmaksızın, kabineyi iskat edemeyecektir" tarzında, büyük harflerle yazılmış intibalar ve "Rauf Bey, dünkü, nutkunda istizah haricinde ehemmiyetsiz şeylerden bahsetmekle, istizah taraftarlarının mevkiini ve istizah davasını zâfa düşürdüğü söylenmektedir." gibi haberler vardır.

Vatan gazetesinin, istizah davasını takip için sureti mahsusada gönderdiği muhabiri, intihalarında pek isabet gösteremiyorsa da, istizah davasının, sebebi zâfi hakkında verdiği haberde aldanmış görünmüyordu.

Efendiler, Tevhidiefkârın başmuharriri de, bir sürü başmakaleler ile, muhalefeti takviye ve teşçi ediyor ve kendini müdafaa eden hükûmetin ve muvafık meb'usların, kendini müdafaa etmelerini ve söz söylemelerini dahi istemiyordu. Bu başmuharrir diyordu ki: "Mecliste, muvafık meb'uslar böyle, her mühim işi, gürlüğe boğmak eğlencesinde devam ederek münekkitleri susturdukça, İsmet Paşa hükûmeti hiç şüphesiz itimat reyini alacaktır. Fakat bu itimat reyinin mahiyeti hakikiyesi, nihayet, bir sandukçanın içine fazla miktarda beyaz kâğıt atılmış olmasından ibaret kalacaktır."

Bu safsatalar üzerinde, tevakkufa lüzum yoktur. Biraz da, Tanin gazetesine bakalım! Taninin, "Siyasî Tahammürat" unvanlı bir başmakalesinde "Hareketi millîye mücahedesinde büyük hizmetlerle temeyyüz etmiş şayanı hürmet ve itimat bazı simalar arasında bir teşriki hareket mukaddematı başladığı haber alındığından ve "Halk Fırkası ile hükûmetle samimî münasebatı olan matbuatın bu haberleri pek nahoş bir şekilde karşılamalarından ve tefsir etmelerinden" ve "daha şimdiden müstakbel fırkayı gözden düşürecek surette mütaaleat serdine kıyam edilmesinden bahs olunmaktadır. Makalede, program meselesine temas edilerek, Halk Fırkasının programı olmadığına işaret edildikten sonra biz Halk Fırkasından hiç memnun değiliz. Fakat Halk Fırkasının prensipleri namına söylenen ve görülen şeylere tamamen taraftarız, deniliyor ve Halk Fırkası prensiplerinden ne anlaşıldığı izah olunarak fakat, acaba, hakikatte de böyle midir?" suali ortaya atılıyor. Muharrir, bu suale menfi cevap veriyor ve "karşımızda böyle bir fırkai teceddüt ve ıslahat görmeyi gönlümüz istediği için, Halk Fırkasını bu dediğimiz şekilde hulya eyliyoruz." diyor. Ondan sonra, muharrir, şunları söylüyor: "Halk Fırkasının programı ve sözleri başkadır, tuttuğu yol başkadır. Halk Fırkasının, demokratlığı dudaklarındadır."

Bu mütaaleanın sahibi, birinci cümlesile, kastediyorsa, ki, Halk Fırkası, cumhuriyet ilân edeceğini, hilâfeti lâğvevliyeceğini programına yazıp ilân etmedi ve söylemedi; fakat filen yaptı; doğrudur! Ancak, ikinci cümle ile Halk Fırkasına isnat ettiği doğru değildir.

kelci bir politik yöntem, gelişip ilerlemek için, ezici, bir cehennem durumundadır." cümlesile izlediğimiz yöntem için, pek haksız ve kıyıcı bir karalamada bulunuyor ve "uğursuz gidişin belirli bir noktada durdurulması, yeni bir çığır açılması gerekir" diyerek, bize, bir daha görevimizi hatırlatıyordu.

Vatan yazarı, bir gün sonra yazdığı "Sokaktaki Adam" başlıklı başyazısını "İnşallah iyi olur; demekten başka yapacak şey kalmamış gibi görünüyor." cümlesile bitiriyordu.

8 Kasım 1924 tarihli Vatan gazetesinde yayımlanan, bir Ankara telgrafında: "Meclis, yüksek görevlerde bulunanlar uygun bulmadıkça, hükûmeti düşüremeyecektir" biçiminde, büyük harflerle dizilmiş izlenimler ve "Rauf Bey, dünkü nutkunda, gensoru dışında önemsiz şeylerden sözetmekle, gensorudan yana olanların durumunu ve gensorunun etkisini azalttığı söylenmektedir" gibi haberler vardır.

Vatan gazetesinin, gensoru işini izlemek için özel olarak gönderdiği habercisi, izlenimlerinde olayları pek doğru yansımıyorsa da, gensorunun etkisinin, azalması nedeniyle ilgili olarak verdiği haberde aldanmış görünmüyordu.

Efendiler, Tevhidiefkârın başyazarı da, bir sürü başyazarlarla, muhalefeti destekliyor ve özendiriyor ve kendini savunan hükûmetin ve hükûmeti tutan meb'usların, kendini savunmalarını ve söz söylemelerini bile istemiyordu. Bu başyazar diyordu ki: "Mecliste, hükûmeti tutan böyle, her önemli işi, gürlüğe boğmak eğlencesinde sürdürerek eleştiricileri susturdukça, İsmet Paşa hükûmeti hiç kuşkusuz güven oyu alacaktır. Ama bu güven oyununun gerçek niteliği, olsa olsa küçük bir sandığın içine çok sayıda beyaz kâğıt atılmış olmasından ibaret olarak kalacaktır."

Bu boş sözler üzerinde, durmaya gerek yoktur. Biraz da, Tanin gazetesine bakalım. Taninin, "Politik Mayalanmalar" başlıklı bir başyazısında "Kurtuluş savaşında büyük yararlılıklarıyla sıvrılmış saygı değer ve güvenilir kimi kişiler arasında bir işbirliği başlangıcı olduğu" haber alındığından ve "Halk Partisiyle ve hükûmetle yakın ilişkisi olan basın" "bu haberleri pek hoş olmayan bir biçimde karşılamalarından ve yorumlamalarından" ve "daha şimdiden gelecekteki partiyi gözden düşürecek yolda düşünceler ileri sürmeye" kalkışılmasından söz edilmektedir. Yazıda, program işine değinilerek, Halk Partisinin programı olmadığı belirtildikten sonra "Biz Halk Partisini hiç beğenmiyoruz. Ama Halk Partisinin ilkeleri adına söylenen ve görülen şeyleri tümüyle benimsiyoruz." deniliyor ve Halk Partisi ilkelerinden ne anlaşıldığı açıklanıyor "Ama, acaba, gerçekte de böyle midir?" sorusu ortaya atılıyor. Yazar, bu soruya olumsuz yanıt veriyor ve "Karşımızda böyle bir yenileştirme ve düzeltme partisi görmeyi gönlümüz istediği için, Halk Partisini bu dediğimiz biçimde hayal ediyoruz." diyor. Ondan sonra, yazar, şunları söylüyor: "Halk Partisinin programı ve sözleri başkadır, tuttuğu yol başkadır. Halk Partisinin, demokratlığı dudaklarındadır."

Bu düşüncenin sahibi, birinci cümlesile, demek istiyorsa, ki Halk Partisi, cumhuriyet ilân edeceğini, halifeliği kaldıracığını programına yazıp duyurmadı ve söylemedi; ama yaptı; doğrudur. Ancak, ikinci cümle ile Halk Partisi için söylediği doğru değildir.

Makale sahibi, muhalif zevatın, mevkii iktidara geçmek istemelerinin meşruiyetini ispat için, sarfettiği birçok sözlere şunu da ilâve ediyor: "Vatan düşün- cesile hareket etmek, yalnız mevkii iktidardaki zatlara mı - mintarafillâh - inhi- sar şeklinde bahşolunur bir fazilettir."

Tanın başmuharriri 4 Teşrinisani 1340 tarihinde, yazdığı Ordu ve Siyaset unvanlı bir başmakalede, şu mütealeatta bulunuyor: "Şekli hükûmet cumhuriyet- tir. Fakat, hükûmetin yalnız adını değiştirmek hiçbir fayda temin etmez. Asıl teb- dil edilmesi icap eden nokta işin ruhudur, prensipleridir. Bugün Müttehidei Ame- rika istisna edilirse Amerikada yirmi kadar memleket vardır ki hepsinin ismi de cumhuriyettir. Hatta hep zencirlerden terekkiüp eden Haiti bile bir cumhuriyet idi. Fakat buralarda cumhuriyetin hükûmeti mutlakadan farkı pek azdır. İrsî bir hükümdar yerine, zorla riyaseticumhura çıkmış bir mütegalibe görürüz. İşte bu- kadar! Reisicumhur namını taşıyan müstebit, keyfemeyâsa idarei hükûmet eder. Bir hükümdarı mutlak gibi keyfi ve hevesinden başka bir kanun tanımaz."

Tanın başmuharriri, bu Amerika cumhuriyetlerinden Şiliyi istisna ederek diğerleri için diyor ki: "Hiçbirisi, bugün, hakikî cumhuriyet namını taşıyan lâyük değildir. Çünkü demokrasiye... istinat etmiyorlar."; "cumhuriyet namı al- tında hükûmeti mutlakaların, hükümferma olması, askerî rüesa yüzündendir."

Burada, bir an tevakkuf etmek isterim. Efendiler, bu makale, meb'us olan kumandanların, meb'usluktan istifaları üzerine ve o münasebetle yazılıyor. Fa- kat, öyle bir zamanda yazılıyor ki, ordularımızın müfettişleri, orduları terkedip hükûmeti iskat için Meclise gelmişlerdir ve bu muharrir, onların mevkii iktida- ra geçmek istemelerinin meşruiyetini ispat için, daha bir gün evvel, sütunlarca yazı yazmıştır. Cumhuriyetin hükûmeti mutlakadan farksız olabileceğine mi- saller getiren ve buna sebep, demokrasiye istinat etmemek olduğunu söyleyen muharrir, hükûmet fırkasının demokratlığı dudaklarındadır." diyen zattır. "Bunun böyle olması askerî rüesa yüzündendir, diyen zat, Türkiye Reisicum- hurunun da rüesayi askeriyeden biri olduğunu bilen zattır. Bu zattır ki, rüesayi askeriyeden filân ve filânları; rüesayi askeriyeden olan Türk Reisicumhuru ve rüesayi askeriyeden olan Türk Başvekili ile karşı karşıya cephe aldırma- k için hararetle çalışıyor ve sonra sevmediği tarafın yıkılmasını, millete lüzumlu gösterebilmek için, gûya, şayanı tetkik ve ibret misaller söylüyor ve "hangi ge- neral maiyetine daha çok asi toplayabilirse, riyatesicumhura o geçer." "ve ordu kumandanları, eşkıya reisleri birbirleriyle çarpışarak, riyatesicumhur mevkiiini gaspediyorlar." diyor.

Efendiler, bu ve buna mümasil sözlerin, ne maksatla ve ne his ile yazıldı- ğını, farketmemek ve bu gibi neşriyatın Meclis azasında ve efkârı umumîyede bırakacağı menfi ve muzır tesirleri anlamamak, mümkün değildi. Filhakika, bu ifsâtkâr tesirat maatteessüf filî akislerini göstermiştir.

Refet, Kâzım Kara Bekir ve Ali Fuat Paşaların, Müdafaii Millîye Encü- menine intihap edilmemiş olduklarından müteessir olan aynı cumhuriyetçi mu- harrir, bu defa da, ordu kumandanlarının, ordulara müessir olabilecek bir he- yete intihap edilmemiş olduğunu iyi bulmuyor. Bu noktada, pek sevdiğini an- latmak istediği demokrasiye imtisalden dahi vazgeçiyor. Bu fikirleri ihtiva eden cümleleri, hep beraber mütealea edelim.

"Siyasiyat" serlevhası altında yazılmış yazılar arasında "Müdafaii Millîye

Yazar, hükûmete karşı olanların, iktidara geçmek istemelerinin uygunlu- ğunu kanıtlamak için, kullandığı birçok sözlere şunu da ekliyor: - "Vatan ya- rarına çalışmak, yalnız iktidardaki kişilere - Tanrının - tekel biçiminde bağış- ladığı bir erdem midir?"

Tanın başyazarı 4 Kasım 1924 tarihinde, yazdığı Ordu ve Politika başlık- lı bir başyazıda, şu düşünceleri ileri sürüyor: "Hükûmet biçimi cumhuriyettir. Ama, hükûmetin yalnız adını değiştirmek hiçbir yarar sağlamaz. Asıl değiştiri- lmesi gereken nokta işin özüdür, ilkeleridir. Bugün Amerika Birleşik Dev- letleri dışında Amerikada yirmi kadar memleket vardır ki hepsinin de adı cumhuriyettir. Dahası hep zencilerden oluşan Haiti bile bir cumhuriyet idi. Ama buralarda cumhuriyetin zorbalı hükûmetinden farkı pek azdır. Soydan gelen bir devlet başkanı yerine, zorla Cumhurbaşkanlığına çıkmış bir zorba görürüz. İşte bu kadar. Cumhurbaşkanı sanını taşıyan zorba, egemenliğini di- lediği gibi yürütür. Bir saltçı devlet başkanı gibi kendi istek ve dileğinden baş- ka bir kanun tanımaz."

Tanın başyazarı, bu Amerika cumhuriyetlerinden Şiliyi bir yana bırakarak öbürleri için diyor ki: "Hiçbirisi, bugün, gerçek cumhuriyet adını taşıya- cak nitelikte değildir. Çünkü demokrasiye... dayanmıyorlar."; "Cumhuriyet adı altında saltçı hükûmetin, egemenlik sürmesi, başkanlarının asker olması yüzündendir."

Burada, biraz durmak isterim. Efendiler, bu yazı, milletvekili olan komu- tanların, milletvekilliğinden çekilmeleri üzerine ve o ilişkiyle yazılıyor. Ama, öyle bir zamanda yazılıyor ki, ordularımızın müfettişleri, orduları bırakıp hü- kûmeti düşürmek için Meclise gelmişlerdir ve bu yazar, onların iktidara geç- mek istemelerinin uygunluğunu kanıtlamak için, daha bir gün önce, sütunlar- ca yazı yazmıştır. Cumhuriyetin saltçı hükûmetten farksız olabileceğine ör- nekler veren ve buna, demokrasiye dayanmamanın neden olduğunu söyleyen yazar, "hükûmet partisinin demokratlığı dudaklarındadır." diyen kişidir. Bu- nun böyle olması "başkanların asker olması yüzündendir." diyen kişi, Türki- ye Cumhurbaşkanının da bir asker olduğunu bilen kişidir. Bu kişidir ki, bazı askerleri; asker olan Türk Cumhurbaşkanı ve asker olan Türk Başbakanı ile karşı karşıya getirmek için büyük çaba harcıyor ve sonra sevmediği tarafın yı- kılmasını, millete gerekli gösterebilmek için, sözde, incelenip ders almaya ya- rar örnekler veriyor ve "hangi General yanına daha çok haydut toplayabilir- se, cumhurbaşkanlığına o geçer" ve "ordu komutanları, haydut başları birbir- lerile çarpışarak, cumhurbaşkanlığını zorla ele geçiriyorlar." diyor.

Efendiler, bu ve buna benzer sözlerin, ne amaçla ve ne duyguyla yazıldı- ğını, kavramamak ve bu tür yayımların Meclis üyelerinde ve kamu oyunda bı- rakacağı olumsuz ve zararlı etkileri anlamamak, olamaz. Gerçekten, bu karış- tırıcı bozucu etkiler üzümlere söylüyor, edimli olarak yansımıştır.

Refet, Kâzım Kara Bekir ve Ali Fuat Paşaların, Millî Savunma Komüsyo- nuna seçilmemiş olduklarına üzülen o cumhuriyetçi yazar, bu defa da, ordu ko- mutanlarının, ordulara etki yapabilecek bir kurula seçilmemiş olmasını iyi bul- muyor. Bu noktada, pek sevdiğini anlatmak istediği demokrasiyi örnek tutmak- tan bile vazgeçiyor. Bu düşünceleri içeren cümleleri, hep birlikte okuyalım.

"Politika İşleri" başlığı altında yazılmış yazılar arasında "Millî Savunma

Encümeni, Millet Meclisinin hemen hemen en az siyasî olan, hatta siyasetle hiç alâkası bulunmayan bir sahai faaliyetidir." cümlesi okunur. Muharrir, bu cümle ile, Meclise dahil olan, ordu müfettişlerinin, siyasetle alâkası bulunmayan sahada çalışmalarına neden ve ne için meydan verilmedi; demek istiyor. Buna, şu yolda, cevap vermek mümkündür. Çünkü, hakikaten, Müdafaa-i Millîye Encümeni siyasetle alâkası bulunmamak lâzımgelen, bir sahai faaliyet ise, oraya, mahza, siyasetle iştilal eylemek üzere Meclise gelmiş olanları ithal eylemekte mahzur olduğu için!

Muharrir, bu cümleden sonra devam ederek diyor ki: "Burada, vatanın namus ve istiklâlini müdafaa edecek orduyu, idare, islâh, tensik etmeye ve daha müterakki bir hale sokmaya hâdim kanunlar tanzim olunacaktır. Politikacılık ihtirasatına kendilerini kaptırmayıp da, yalnız vatani düşünenler için bu vazife, erkânı askeriyeye arasında, en muktedir zatlara tevdi edilmek bir vecibei hamiyettir."

Bu cümleler üzerinde de biraz tevakkuf edeceğiz.

Ordunun, idare, islâh, tensiki ve onun daha müterakki bir hale getirilmesi meselesi çok mühimdir. Bu hususta muvazzaf ve meşgul makam Erkanıharbîye-i Umumîyedir. Bu makamda muharririn de dediği gibi en mümtaz erkânı askeriyemiz bulunmaktadır. Ordunun idaresi, islâhı, tensiki hususatını deruhde eden bu büyük erkânıharbîye, bu hususlarda, lüzum gördükçe hükûmete teklifatta bulunur.

Erkânıharbîyenin ve hükûmete dahil Müdafaa-i Millîyenin arz ve amîk düşünüp teshil eyledikleri mesail, her sene, içtima eden Ali Askerî Şûra tarafından tetkik ve müzakere olunur. Ali Askerî Şûrayı, Erkanıharbîye-i Umumîye Reisi, Müdafaa ve Bahriye Vekilleri ve ordu müfettişleri teşkil eder. Ali Askerî Şûranın, tetkikundan geçen ve tatbiki muvafık görülen hususattan icab edenler, hükûmete teklif olunur. Bu tekliflerden, tatbiki için, kespi kanuniyet eylemesi lâzım olanlar varsa, işte onlar Meclise arz olunur. Mecliste, usulen Müdafaa-i Millîye Encümeninden ve taallûku olursa başka encümenlerden de geçtikten sonra, Meclis heyeti umumîyesinde müzakere ve taknin olunur.

Müdafaa-i Millîye Encümenindeki azanın askerlikten anlaması lâzımdır. Fakat, yalnız askerlikten anlaması kâfi değildir. Devletin maliyesinden, siyasetinden ve daha çok şeylerden de anlaması lüzumludur. Yalnız askerlikten anlamak, orduya müteallik kanun lâyihaları yapmak için kâfi gelseydi, Erkanıharbîye-i Umumîyenin tespit ve Ali Şûrayı Askerinin de tasvibinden sonra ayrıca bir encümende veya encümenlerde tetkike hacet kalmazdı. Zira, politika ile iştilal eden zevat, askerlikten dahi gelmiş olsalar, hayatını, ulûm ve fûnun ve hergünkü terakkiyatı askeriyeyi takip tatbik etmekle imrar eden zevattan daha mütehasıs ve daha sahibi salâhiyet olamaz.

Ordunun idare, islâh ve tensiki için musip efkâr ve büyük tecrübelerle malik olduğunu zanneden ve Ali Şûrayı Askeride kanunen aza bulunan ordu müfettişleri için en müsait sahai faaliyet orduların başında ve Ali Şûrayı Askerî içindeki mevkiileri idi. (Ciddiyet talep eden bu mevkiin kıymet ve ehemmiyetini takdir etmeyip, hükûmeti, Müdafaa-i Millîye Vekâletini, Erkanıharbîye-i Umumîyeyi beğenmeyip; onları, kendi mütaaleat ve tasavvuratı askerîyesini takdirden uzak görerek, siyasî sahada çalışmayı tercih eden kumandanların, Müdafaa-i Millîye En-

Komüsyonu, Millet Meclisinin hemen hemen en az siyasî olan, dahası politika işleriyle hiç ilgisi bulunmayan bir çalışma alanıdır." cümlesi okunur. Yazar, bu cümle ile, Meclise giren, ordu müfettişlerinin, politika ile ilgisi bulunmayan alanda çalışmalarına neden ve ne için meydan verilmedi; demek istiyor. Buna, şu yolda, yanıt verilebilir. Çünkü, gerçekten, Millî Savunma Komüsyonu politika işleriyle ilgisi bulunmamak gereken, bir çalışma alanı ise, oraya, salt, politika işleriyle uğraşmak amacıyla meclise gelmiş olanları sokmakta sakınca olduğu için.

Yazar, bu cümleden sonra yazısını sürdürerek diyor ki: "Burada, vatanın namus ve bağımsızlığını savunacak orduyu, yönetmeye, iyileştirmeye, düzenlemeye ve daha ileri bir duruma getirmeye yarayacak kanunlar yapılacaktır. Politikacılık tutkusuna kendilerini kaptırmayıp da, yalnız vatani düşünenler için bu görev, askerlerin en ileri gelenlerinden, en yetenekli olanlara verilmek bir yurtseverlik borcudur."

Bu cümleler üzerinde de biraz duracağım.

Ordunun, yönetilmesi, iyileştirilmesi, düzenlenmesi ve onun daha ileri bir duruma getirilmesi işi çok önemlidir. Bu işle görevlendirilmiş ve uğraşmakta olan makam "Genelkurmay"dır. Burada yazarın da dediği gibi en seçkin komutanlarımız bulunmaktadır. Ordunun yönetimi, iyileştirilmesi, düzenlenmesi işini üzerine alan bu genelkurmay, bu konularda, gerekli gördükçe hükûmete öneriler yapar.

Genelkurmayın ve hükûmetin bir kolu olan Millî Savunma Bakanlığının enine boyuna düşünüp saptadıkları sorunlar, her sene, toplanan "Yüksek Askerî Şûra" tarafından incelenip görüşülür. Yüksek Askerî Şûrayı, Genelkurmay Başkanı, Millî Savunma ve Denizîleri Bakanları ve ordu müfettişleri oluşturur. Yüksek Askerî Şûranın, incelemesinden geçen ve uygulanması kabul edilen işlerden gerekenler, hükûmete önerilir. Bu önerilerden, uygulanması için, kanunlaşması gerekenler varsa, işte onlar Meclise sunulur. Mecliste, yöntemi uyarınca Millî Savunma Komüsyonundan ve ilişkisi olursa başka komüsyonlardan da geçtikten sonra, Meclis genel kurulunda görüşülür ve kanunlaştırılır.

Millî Savunma Komüsyonundaki üyelerin askerlikten anlaması gereklidir. Ama, yalnız askerlikten anlaması yeterli değildir. Devletin maliyesinden, politikasından ve daha başka şeylerden de anlaması gereklidir. Yalnız askerlikten anlamak, orduya ilişkin kanun tasarıları hazırlamak için yeterli olsaydı, Genelkurmayın saptaması ve Yüksek Askerî Şûranın da onaylamasından sonra ayrıca bir ya da birkaç komüsyonda incelenmesi gerekmezdi. Çünkü, politika ile uğraşan kişiler, askerlikten gelmiş olsalar bile, hayatını bilim ve teknik ve askerlik alanındaki ilerlemeleri günü gününe izleyip uygulamakla geçirenlerden daha uzman ve daha yetkili olamaz.

Ordunun yönetimi, iyileştirilmesi ve düzenlenmesi için en uygun düşünceleri ve büyük deneyimleri olduğunu sanan ve Yüksek Askerî Şûrada kanun gereği üye bulunan ordu müfettişleri için en uygun çalışma alanı orduların başında ve Yüksek Askerî Şûra içindeki yerleri idi. (Ağır başlılık isteyen bu yerin değer ve önemini kavramayıp, hükûmeti, Millî Savunma Bakanlığını, Genelkurmayı beğenmeyip; onları, kendilerinin askerlikle ilgili düşünce tasarılarını değerlendirebilmek yeteneğinden yoksun görerek, politika alanında çalışmayı yeğleyen ko-

cümenine ithaline çalışmak; onların; orduya müteallik, hükûmetten Meclise gelen, her nevi tekliflerin intacını müşkülleştirmek ve bunları vesile ittihaz ederek hükûmeti düşürmek ve Erkânıharbîyei Umumîye Reisini değiştirmek gibi menfi heveslerini tatmin etmek gayesine matuf olabilir.) Tanin başmuharririnin de, bu noktadaki gayesinin başka bir şey olduğunu zannetmek abestir.

Gayesinin, ademi husulünden "müteallim ve meys" olan muharrir, "kadîm Atina Cumhuriyetinde demokrasi esasına o kadar ifrat ile merbut idiler ki şuaabatı idarenin hiçbirinde vukuf ve ihtisas itibarile bile bir temeyyüz esası kabul edememişlerdi." Demokrasideki bu ifrata rağmen "Atina, demokrasininde generaller bu usulden müstesna idiler."

Halk Fırkasının demokrathığı dudaklarında olduğundan cumhuriyetin mutlakıyetten farksız olduğunu millete anlatmaya çalışan, bir zatın, bu safsatasının henüz okunmakta bulunduğu günlerde, mevkii iktidara geçirmek gayretinde bulunduğu generallerin, demokrasiden dahi istisnaları caiz olabileceği fikrini dermeyeran etmesi, zannederim, dürüst insanlardan vaki olabilecek hareketlerden değildir.

Efendiler, kin ve ihtiras, bir insanın dimağını ve vicdanını kararttığı zaman nasıl konuşur, buna bir misal ister misiniz?

İşte, buyurunuz, aynı muharririn, şu sözlerini dinleyiniz:

"Halk Fırkasının, İsmet Paşa Hükûmetinin, memlekete arzettiği çirkin çehre! ihtirasatı şahsîye peşinde bu kadar esir olan zimandarlar, millî bir fırka vücuda getirmek, milleti temsil etmek iddiasına kalkamazlar."

"Ümidi istikbal ile pürgaleyan gençler, taze ve temiz canlarını feda ettiler: Memleketi kurtarmak için! Memleketi; şahıslarından ve ihtiraslarından başka bir şey düşünmeyen politikacılar elinde oyuncak yapmak için değil."

Hakikatin zıddı kâmilini ifade eden bu, mugalâta ve safsata sahibi, bizim teşkil ettiğimiz fırkayı ve bizim hükûmet teşkiline memur eylediğimiz İsmet Paşanın ve hükûmetinin, çehresini çirkin görüyor ve gösteriyor.

Efendiler, bizim çehremiz, her zaman, temiz ve pak idi ve daima temiz ve pak kalacaktır. Çehresi çirkin, vicdanı çirkinliklerle dolu olanlar, bizim, vatanperverane, vicdanperverane ve namuskârane hareketimizi hasis ve çirkin ihtirasları yüzünden, çirkin göstermeye kalkışanlardır.

Efendiler, 8 Teşrinisani günü, Mecliste, umumî istizahın müzakeresine devam olundu.

Feridun Fikri Beyin (anket parlamanter) in kabulü hakkındaki uzun beyanatı, muhtelif hatiplerin, sözlerle karışarak hayli devam etti. Ondan sonra, Yunus Nadi Bey kürsüye çıkarak: "Efendiler - dedi - memleketin rejimi mevzuubahstir. Cumhuriyet idaresi mevzuubahstir. Her şeyden evvel, bu meseleyi görüşmek lâzımdır." Yunus Nadi Bey, Rauf Beyin bir gün evvelki beyanatına temas ederek, hakimiyeti millîye mi cumhuriyetin tekâmülüdür; cumhuriyet mi hakimiyeti millîyenin tekâmülüdür? gibi bir nazariyenin mevzuu münakaşa olmasına mahal olmadığını izah etti.

Rauf Beyin, değil halifenin, sultanın; bu makamın hukukunu almak istidadında olan, herhangi bir makamın aleyhindeyim; tarzındaki sözlerini, Yunus Nadi Bey şu suretle izah etti: "Bu makamın Rauf Beyce hukuku vardır; sarihtir

mutanların, Millî Savunma komüsyonuna girmelerini sağlamaya çalışmak, onların; hükûmetten Meclise gelen, orduya ilişkin, her çeşit önerilerinin sonuçlandırılmasını engellemek ve bunlardan yararlanarak hükûmeti düşürmek ve Genelkurmay Başkanını değiştirmek gibi kötü heveslerini gerçekleştirmek amacına yönelik olabilir.) Tanin yazarının da, bundan başka birşey için çalıştığını sanmak boştur.

Amacının, gerçekleşmemesinden "kaygılı ve üzgün" olan yazar, "eski Atina Cumhuriyetinde demokrasi ilkelerine o denli abartılı olarak bağlı idiler ki yönetim kollarının hiçbirinde bilgi ve uzmanlık yönünden olsun bir sivilme kuralı kabul edememişlerdi." Demokrasideki bu abartmaya karşın "Atina demokrasisinde Generallere bu kural uygulanmazdı."

Halk Partisinin demokrathığının dudaklarında olduğunu, cumhuriyetin mutlakıyetle eşit olduğunu millete anlatmaya çalışan birinin, bu boş sözlerini gazetesinde yeni okunmakta bulunduğu günlerde, iktidara geçirmek çabasında bulunduğu Generallere, demokrasi kurallarının bile uygulanamayacağı düşüncesini ileri sürmesi, sanırım, özü sözü doğru olan insanlardan beklenebilecek işlerden değildir.

Efendiler, ölç alma duygusu ve politik tutku, bir insanın kafasını ve gönlünü kararttığı zaman nasıl konuşur, buna bir örnek ister misiniz?

İşte, buyurunuz, aynı yazarın, şu sözlerini dinleyiniz:

"Halk Partisinin, İsmet Paşa Hükûmetinin, memlekete gösterdiği çirkin yüz. Kişisel tutkularına bu denli tutsak kalan önderler, ulusal bir parti kurmaya, milleti temsil etmeye kalkışamazlar."

"Gelecek günlere bağladıkları umutla kaynayıp coşan gençler, taze ve temiz canlarını: memleketi kurtarmak için bağışladılar. Memleketi; kendilerinden ve tutkularından başka bir şey düşünmeyen politikacılar elinde oyuncak yapmak için değil."

Gerçeğin tam tersini söyleyen bu yanılıtmacı bu kof yazının yazarı, kurduğumuz partiyi ve bizim hükûmet kurmakla görevlendirdiğimiz İsmet Paşanın ve hükûmetinin, yüzünü çirkin görüyor ve gösteriyor.

Efendiler, bizim yüzümüz, her zaman, ak ve temizdi ve her zaman ak ve temiz kalacaktır. Yüzü çirkin, olanlar vicdanları çirkinliklerle dolu olanlar, bizim yurtsever, vicdanlı ve namuslu davranışlarımızı, bayağı ve çirkin tutkuları yüzünden, çirkin göstermeğe kalkışanlardır.

Efendiler, 8 Kasım günü, Mecliste, gene gensoru görüşmeleri yapıldı.

Feridun Fikri Beyin meclis soruşturmasının kabul edilmesi için yaptığı uzun konuşma, birçok konuşmacıların, sözlerle karışarak epeyce sürdü. Ondan sonra, Yunus Nadi Bey kürsüye çıkarak: "Efendiler - dedi - memleketin rejimi sözkonusudur. Cumhuriyet rejimi sözkonusudur. Her şeyden önce, bu işi görüşmek gerekir." Yunus Nadi Bey, Rauf Beyin bir gün önceki sözlerine değinerek, ulusal egemenlik mi cumhuriyetin gelişmiş biçimidir; cumhuriyet mi ulusal egemenliğin gelişmiş biçimidir? gibi bir kuramın tartışma konusu yapılmasına yer olmadığını açıkladı.

Rauf Beyin, halife, padişah; şöyle dursun bu makamın haklarını alabilecek olan, herhangi bir makamın bile karşısındayım; yolundaki sözlerini, Yunus Nadi Bey şöyle açıkladı: "Bu makamın Rauf Beyce göre hakları vardır; açıkça söyle-

ifade; mahfuz hukuku vardır. Sakın kimse almasın. Günün birinde belki lâzım olacaktır. "Halbuki Teşkilâtı Esasiye çıkmıştır. Bütün makamlar tesbit olunmuştur. Bütün vaziyetler kanun haline konulmuştur. Hâlâ efsaneden, safsatadan bahseder."

Bundan sonra, Yunus Nadi Bey, şu sözleri söyledi: "..Cumhuriyeti beğenmiyen adamlar vardır. İtiraf etmedikleri şeyi fikrinde besliyen mahlûkat vardır ve içimizdedirler." ".. Öyle adamların kafası ezilir, Efendiler!"

Yunus Nadi Bey, Rauf Bey ve arkadaşlarının, nümayişkâr vaziyetlerinden, müfettiş paşaların istifalarından ve Meclisin içinde oyun oynanılmıyacağından bahsettikten sonra dedi ki: "Hususî ve gizli tertibat ile bazı makasdı istihlal ederiz zumunda bulunmak ve Türkiye Büyük Millet Meclisinin köşesinde oturarak bu şeylerde bulunmak hüürnetsizliktir. Kabul edemeyiz Efendim."

Yunus Nadi Bey, Refet Paşaya ilişerek şu beyanatta bulundu: "Refet Paşa Hazretleri, malûmu âliniz olduğu veçhile, altı, yedi ay mukaddem mutantan ve manasız.. bazı ilânât ve beyanat ile meb'usluktan istifa buyurmuşlardır. Garip bir hâdisedir. Esbabı mucibe olarak ilâve etmişlerdi ki, meb'usluktan sebebi istifa, karanlık odada, yârân arasında bir ahdi millî mi? ne, bir şey varmış. Orada toplanan arkadaşları iş başına getirecekmış. Efendim, çok merak ettim bu işe."

Karahisar Meb'usu Ali Bey, yerinden söze karıştı ve: "Yani generaller hükûmeti." dedi. Yunus Nadi Bey: "Çok merak ettim bu işe" diyerek sözüne devam etti ve dedi ki: "Teşkilâtı Esasiye vardır. Cumhuriyet teessüs etmiştir. Hükûmet nasıl yapılacaktır, orada yazılıdır. Bütün bunları idare eden bir Türkiye Büyük Millet Meclisi vardır. Hayır, bunlar kâfi değildir; Refet Paşa meb'usluktan istifa etsin, lâzımdır ve gitsin hükûmet yapsın, yârân toplansın, ne kanaattir bu?"

"..Efendim dağ başında mıyız? Demirci Efeyi alıp gelip te, hükûmet mi yapacaktı. Meclis yok mudur? Teşkilâtı Esasiye yok mudur? Bu, ne mantıksızca harekettir."

Refet Paşa, Yunus Nadi Bey'e cevap vermek üzere, kürsüye çıktı. Kendini müdafaaya çalışırken, Rauf Beyle aralarında mevcut fikir birliğinden ve Rauf Beyin söylediği her şeyin onun hesabına da kaydedilmesi icap edeceğinden bahsettikten sonra: "İki asker meb'usun Meclise avdet etmesini arzu etmişsem, acaba Çinde olduğu gibi bir cumhuriyet mi yapmak istemiş olurum?" dedi. Refet Paşanın beyanatına, muhtelif zevat, yerlerinden, kısa cevaplar vermeye başladılar, adeta münakaşalı bir muhavere cereyan etti. Nihayet, kürsü başka bir muhalif hatibe terkölündü. Bundan sonra kürsüye çıkan Mahmut Esat Bey (İzmir): "..Günlerdenberi devam etmekte olan münakaşata ve henüz neticesi gelmiyen müzakerata, ne inkılâbın ve ne de milletin tahammülü vardır." dedikten sonra izah etti ki, vaziyet inkılâp namına, inkılâbı ileri götürmek namına iskattan ibaret değildir.

Mahmut Esat Bey, her şeyden evvel gidilecek yolları tayin etmek lüzumunu ve o takdirde daha samimî ve daha kat'î yürünebileceğini beyan etti ve Rauf Beyin nazariyesine temasla, şu tahlilâtta bulundu: "Hakimiyeti millîye başka bir meseledir. Cumhuriyet, meşrutiyet, mutlakiyeti idare, istibdat, yine başka birer meseledir. Bir kısmı eşkâlî hükûmettir. Diğeri milletin iradesinin infaz ve tatbiki kıldır. Bu dört şekil içinde, muhtelif şekilde, hakimiyeti millîyenin, tatbik edildiği-

miştir; saklı hakları vardır. Sakın kimse almasın. Günün birinde belki gerekecektir." "Oysa Anayasa kabul edilmiştir. Bütün makamlar saptanmıştır. Bütün durumlar kanunla belirtilmiştir. Ama gene de masaldan, boş şeylerden söz eder."

Bundan sonra, Yunus Nadi Bey, şu sözleri söyledi: ".. Cumhuriyeti beğenmiyen adamlar vardır. Açıkça söylemedikleri şeyi içlerinde besliyen yaratıklar vardır ve içimizdedirler." ".. Öyle adamların kafası ezilir, Efendiler."

Yunus Nadi Bey, Rauf Bey ve arkadaşlarının, gösterişli durumlar takınmalarından, müfettiş paşaların görevden çekilmelerinden ve Meclisin içinde oyun oynanılmıyacağından söz ettikten sonra dedi ki: "Özel ve gizli düzenlerle kimi amaçları elde ederiz kuruntusunda bulunmak ve Türkiye Büyük Millet Meclisinin köşesinde oturarak bunları yapmak saygısızlıktır. Kabul edemeyiz Efendim."

Yunus Nadi Bey, Refet Paşaya ilişerek şunları söyledi: "Refet Paşa Hazretleri, bildiğiniz gibi, altı, yedi ay önce gösterişli ve anlamsız.. kimi yayımlar ve demeçlerle milletvekilliğinden çekilmişlerdir. Şaşılacak bir olaydır. Gerekeç olarak da eklemişlerdi ki, milletvekilliğinden çekilmesinin nedeni, karanlık odada, yakın arkadaşlar arasında bir ulusal ant mı? ne, bir şey varmış. Orada toplanan arkadaşları iş başına getirecekmış. Efendim, çok ilgi duydum bu işe."

Afyon Meb'usu Ali Bey, yerinden söze karıştı ve: "Yani Generaller hükûmeti." dedi. Yunus Nadi Bey: "Çok ilgi duydum bu işe" konuşmasını sürdürdü ve dedi ki: ".. Anayasa vardır. Cumhuriyet kurulmuştur. Hükûmet nasıl kurulacaktır, orada, yazılıdır. Bütün bunları yöneten bir Türkiye Büyük Millet Meclisi vardır. Hayır, bunlar yeterli değildir; isterler ki Refet Paşa milletvekilliğinden çekilsin ve gitsin hükûmet kursun, yakın arkadaşlar toplansın, ne kafadır bu?"

".. Efendim dağ başında mıyız? Demirci Efeyi alıp gelip te, hükûmet mi kuracaktı. Meclis yok mudur? Anayasa yok mudur? Bu, ne mantıksızca davranıştır."

Refet Paşa, Yunus Nadi Bey'e karşılık vermek için, kürsüye çıktı. Kendini savunmaya çalışırken, Rauf Beyle aralarında bulunan düşünce birliğinden ve Rauf Beyin söylediği her şeyin kendisi tarafından da söylenmiş sayılması gerekeceğinden söz ettikten sonra: "İki asker milletvekilinin Meclise dönmesini istemişsem, acaba Çinde olduğu gibi bir cumhuriyet mi yapmak istemiş olurum?" dedi. Refet Paşanın sözlerine, birçok kişi, yerlerinden, kısa karşılıklar vermeye başladı, iş tartışmalı konuşmalara dönüştü. En son, kürsü başka bir muhalif konuşmacıya bırakıldı. Bundan sonra kürsüye çıkan Mahmut Esat Bey (İzmir): ".. Günlerdenberi sürmekte olan tartışmalara ve hâlâ sonu gelmiyen görüşmelere, ne devrim ve ne de millet dayanabilir." dedikten sonra, durumun "devrim adına, devrimi ileri götürmek adına hükûmeti düşürmek" ten ibaret olmadığını açıkladı.

Mahmut Esat Bey, her şeyden önce gidilecek yolları belirtmek gerektiğini ve bu yapılsa daha içtenlikle ve daha kesin yürünebileceğini söyledi ve Rauf Beyin görüşüne değinerek, şu irdelemeyi yaptı: "Ulusal egemenlik başka bir şeydir. Cumhuriyet, meşrutiyet, mutlakiyet, zorba yönetim, bunlar da başka şeylerdir. Kimisi hükûmet biçimidir. Kimisi millî iradenin yürütülmesi ve uygulanmasıdır. Bu dört yöntem içinde, değişik biçimde, ulusal egemenliğin, uygulandı-

ni görmekteyiz. Hatta istibdatta bile bir parça vardır. Meşrutiyette biraz daha fazla, cumhuriyette daha fazla, binaenaleyh bu noktadan bu iki şeyi karıştırmamak lâzımdır. Hakimiyeti millîye cumhuriyetin tekamülü demek değildir. Çünkü hakimiyeti millîye şekil değildir. Ruh ve esas meselesidir."

Mahmut Esat Bey, Rauf Beyin içtihat diye ortaya attığı sözler üzerinde lüzumu kadar tevakkuftan sonra: "Türk inkılâbı yükseliyor." "Ancak, bu inkılâbı süratle, hedefine, milletçe beklenen hedefine isal etmek için, bir an evvel hakikî vaziyetin tavazzuh etmesi lâzımdır. Türk milleti, ortada, demokrasi namına çekilmiş, bir kılıç gibi, bunu beklemektedir." sözleriyle beyanatına hitam verdi.

Bundan sonra Adliye Vekili Necati ve Maarif Vekili Vasıf Beyler, muhalif hatiplerin istizahlarına uzun beyanatta bulunarak cevap verdiler.

Maliye Vekili Mustafa Abdülhalik Bey, izahatına başlamadan evvel, Rıza Nur Beyden, zabuttaki sözlerinden bazılarının izahını istedi. Rıza Nur Bey, Yanyalıların Türklüğünü meşkük gösterecek tarzda ifadelerde bulunmuştu. Abdülhalik Bey, Rıza Nur Beyin, zehabını şu suretle tashih etti: Doktor bey, "altı yüz sene evvel, Arnavutluğun bir kısmından olan Yanyaya giden ecdadımızın, orada, bıraktıkları ensali başka bir töhmetle itham ediyor. Hem kim? Maalesef öyle muhterem bir arkadaşım ki, altı senedenberi mutaassıp bir milliyetçi olmuştur. Daha evvel değildi. Kendileri daha iyi bilirler. Ben, o Yanyalı dedikleri adam, Türklük için silâhla mücadele ederken, kendileri bilâkis (Türklük aleyhine) isyana teşvik etmiştir."

Filhakika Rıza Nur Beyin siyasî hayatında, birçok mücadelâta iştirak ettiği malûm idi. Bu iştirakleri, milliyetperver olarak Büyük Millet Meclisi devrinde ona hizmet ve faaliyet sahaları gösterilmesine, mâni telâkki edilmemişti. Fakat, Türklerin Rumeliden çıkarılması gibi, her Türkün kalbinde ebedî ve elîm bir hicran yaşatan büyük felâket hâdisesinde müfrit milliyetperver Rıza Nur Beyin Arnavut asileri ile beraber, Türkler aleyhinde, faaliyette bulunduğunu bilmiyorduk. Buna utula hâsil olunca, Büyük Millet Meclisini, hakikî bir hayret ve dehşet istilâ etti.

Bu bahisten sonra Maliye Vekili, diğer izahatını verdi. Onu Ziraat Vekili Şükrü Kaya Bey takip etti. Şükrü Kaya Bey, bilhassa Ziraat Vekâletini tenkit eden bir hatibe cevap verdi ve ziraat işlerinin güzel cümleler, güzel ifadeler, güzel mantuklarla gizlenecek bir şey olmadığını izahtan sonra: "Bu, toprağa yazılan bir eserdir. Onun sahifeleri açık ve herkes tarafından okunmaktadır" dedi ve ilâve etti: "Kalkıp da Meclisi Alinin huzurunda, şöyle yapıldı, böyle yapıldı gibi mugalâta yapılabilir mi? Bu ne cür'ettir?"

Ticaret Vekili Hasan Bey ve Nafta Vekili merhum Süleyman Sırrı Beyden sonra izahat vermek sırası Hariciyeye ve Başvekâlete geldi.

Efendiler, Başvekil İsmet Paşa, istizahın umumî olmasını teklif ettiği gündən sonra, müzakerata iştirak edemeyecek derecede hastalanmış, yatıyordu. Müdafaaî Millîye Vekili Kâzım Paşa, İsmet Paşaya vekâleten kürsüye çıkarak icap eden beyanat ve izahatta bulundu.

Artık istizah müzakeresine hitam vermek zamanı gelmişti. Müzakere kâfi görüldükten sonra, Feridun Fikri Beyin "anket parlamanter" takriri reddolundu.

ğını görmekteyiz. Dahası zorba yönetimde bile bir parça vardır. Meşrutiyette biraz daha çok, cumhuriyette daha çok, öyle olunca bu bakımdan bu iki şeyi karıştırmamak gereklidir. Ulusal egemenlik cumhuriyetin gelişmiş biçimi demek değildir. Çünkü ulusal egemenlik biçim değildir. Öz ve ilke işidir."

Mahmut Esat Bey, Rauf Beyin kişisel görüş diye ortaya attığı sözler üzerinde gereği kadar durduktan sonra: "Türk devrimi yükseliyor" "Ancak, bu devrimi, amacına, milletçe beklenen amacına tezelden ulaştırmak için, gerçek durumun tezelden açıklanması gereklidir. Türk milleti, ortada, demokrasi adına çekilmiş, bir kılıç gibi, bunu beklemektedir." sözleriyle konuşmasına son verdi.

Bundan sonra Adalet Bakanı Necati ve Millî Eğitim Bakanı Vasıf Beyler, muhalif konuşmacıların sorularına uzun konuşmalarla yanıt verdiler.

Maliye Bakanı Mustafa Abdülhalik Bey, açıklamalarına başlamadan önce, Rıza Nur Beyin, tutanaklardaki kimi sözlerinin açıklanmasını istedi. Rıza Nur Bey, Yanyalıların Türklüğünü şüpheli gösterecek biçimde sözler söylemişti. Abdülhalik Bey, Rıza Nur Beyin, yanlış sanısını şöyle düzeltilti: Doktor bey, "Altı yüz yıl önce, Arnavutluğun bir parçası olan Yanyaya giden atalarımızın orada bıraktıkları torunlarını başka bir soydanmış gibi gösteriyor. Hem kim? Üzülerek söylüyorum öyle saygıdeğer bir arkadaşım ki, altı yıldır bağnaz bir milliyetçi olmuştur. Daha önceleri değildi. Kendileri daha iyi bilirler. Ben, o Yanyalı dedikleri adam, Türklük için silâhla savaşırken, kendileri tersine (Türklüğe karşı) ayaklanmaya kışkırtmıştır."

Gerçekten Rıza Nur Beyin politik hayatında, birçok savaşımına katıldığı biliniyordu. Bu katılışları, ulussever biri olarak Büyük Millet Meclisi döneminde ona çalışma alanları tanınmasına, engel sayılmamıştı. Ama, Türklerin Rumeliden çıkarılması gibi, her Türkün kalbinde sonsuz ve onulmaz bir acı yaşatan büyük yıkım olayında aşırı ulussever Rıza Nur Beyin ayaklanan Arnavutlarla birlikte, Türklere karşı, çalıştığını bilmiyorduk. Bu öğrenilince, Büyük Millet Meclisini, gerçek bir şaşkınlık kapladı.

Bundan sonra Maliye Bakanı, öbür açıklamalarını yaptı. Onu Tarım Bakanı Şükrü Kaya Bey izledi. Şükrü Kaya Bey, özellikle Tarım Bakanlığını eleştiren bir konuşmacıya karşılık verdi ve tarım işlerinin güzel cümleler, güzel sözler, güzel mantuklarla gizlenecek bir şey olmadığını açıkladıktan sonra: "Bu toprağa yazılan bir yapıttır. Onun sahifeleri açıktır ve herkes tarafından okunmaktadır" dedi ve ekledi: "Kalkıp da Yüce meclisin önünde, şöyle yapıldı, böyle yapıldı gibi yanıltmacalar yapılabilir mi? Bu kendisini bilmezliktir"

Ticaret Bakanı Hasan Bey ve Bayındırlık Bakanı rahmetli Süleyman Sırrı Beyden sonra açıklama yapmak sırası Dışişleri Bakanlığına ve Başbakanlığa geldi.

Efendiler, Başbakan İsmet Paşa, soruşturmanın genel olmasını önerdiği gündən sonra, görüşmelere katılamayacak kadar hastalanmış yatıyordu. Millî Savunma Bakanı Kâzım Paşa, İsmet Paşa adına kürsüye çıkarak gerektiği gibi konuştu ve açıklamalar yaptı.

Artık gensoru görüşmelerine son vermek zamanı gelmişti. Görüşmeler yeterli sayıldıktan sonra, Feridun Fikri Beyin "Meclis soruşturması" önergesi oylandı ve kabul edilmedi.

Rıza Nur Beyin Arnavutları Türklük aleyhine isyana teşvik edenlerden biri olduğu anlaşıldı

Rıza Nur Beyin Arnavutları Türklüğe karşı ayaklanmaya kışkırtanlardan biri olduğu anlaşıldı

Büyük Millet Meclisi'nin İsmet Paşa Kabinasına itimat etmesi muhalif kalem sahiplerine daha neler yazdırdı

19 reye karşı 148 rey ile İsmet Paşa Hükûmetine itimat edildi. Bir rey de müstenkif idi.

Efendiler, Mecliste mağlûp olanların, gazeteci arkadaşları, bu neticeden, bit-tabî, hiç memnun olmadılar. Daha küskün ve anut bir surette hücumlara geçtiler.

9 Teşrinisani tarihli Vatan gazetesinin başmakalesi: "Mevcut idare şekli, lâfız itibarile, millî hakimiyetin en yüksek derecesi olmuştur. Fakat, hükûmetçilerin zihniyeti, biraz kazılsa, hemen hiç değişmemiş olduğu görülür." ve:

"Bugün, mürteci kelimesi yeniden revaç bulmuştur." tarzında tenkitlerle malidir.

10 Teşrinisani tarihli Vatanın "Meydan Muharebesinin Neticesi" serlevhali başmakalesi, Timurlengin fil hikâyesini tekrardan sonra hükûmeti iskata çalışanların, iyi hareket edemediklerinden şikâyeti tazammun eden, şu mütaaleaları ihtiva ediyordu: "Ankarada ilk istizah başladığı zaman, ortada münekkitt, azimkâr bir ekseriyet vardı." Münekkittler bu vaziyeti idare edemediler. Teşkilâtsiz fertler halinde, münferit tenkitlerde bulundular. Münferit tenkitler bile, esaslî bir surette idame edilemedi. İstizah umumîleşince, tatil zamanındaki not defterlerini açan olmadı. En şiddetli münekkittler bile, dillerinin altındakini söylemekten çekindiler.

Sahibi makale vaziyete, politikacılık noktai nazarından bakarak, diyor ki: Hükûmetçilerin mükemmel bir sevk ve idare ve iptidadan sonuna kadar düşünülmüş bir plânla hareket ettikleri görülür."

Burada; insanın sahibi makaleye, şöyle bir sual soracağı geliyor!

Milletin mukadderatı mes'uliyetini, ellerine aldırarak istediğiniz zevât, aylarca ve aylarca hazırlandıktan ve İstanbuldaki refikleriyle dahi uzunboyu görüştüğünüzden sonra, sizin de izah ettiğiniz gibi, dillerinin altındakini söylemekten çekinecek kadar, kendilerine itimat edemezlerse, en nihayet, on dokuz buçuk kişinin, Mecliste hareketini tevhit edemeyecek kadar âciz olurlarsa, bu zevât, devletin resikârına geçmek liyâkatinde farzolunabilir mi?

Efendiler, Taninin "**Mîrsadı İbret**" sütunundan da birkaç cümle okuyacağım. Bu sütunu dolduran muharrir, bütün memlekete Meclis manzarasını seyrettiriyor ve ona: "Eyvah! Bu da ötekiler gibi çıktı." dedirtiyor.

Pusuya yatan, bu muharrir, kulağına şu sözlerin fısıldandığını da işitiyor: "... Eski enkazla yapılan bir binadan ne umarsın ki!..."

Acaba, bu yazıları yazmış olan zat, hakikaten o gün, böyle mi mütehassis idi? Yoksa, bu manasız sözleri, milleti aleyhimize tahrik için bililtizam mı yazıyordu? İster öyle ve ister böyle olsun, her ikisi de doğru değildi. Bu nevi, kalem erbabı, cumhuriyete fenalık etmişlerdir.

Efendiler, Tevhidiefkârın da, bermutat "faydasız ve kıymetsiz bir zafer" diye faydasız ve kıymetsiz yazıları devam ediyordu.

Muhterem Efendiler, (komplo) bahsini izahda ve komplonun Meclis dahilindeki safhasını tasvirde, ehemmiyetsiz gibi telâkki olunabilecek bazı teferruata temas ettim. Bunda beni mazur göreceğinizi ümit ederim.

Hatıra gelir ki, her hükûmetten, her zaman istizah yapılır; bir istizaha bu kadar ehemmiyet vermek caiz midir? Arzetmeliyim ki, mevzuubahs olan istizah, normal bir istizah değildi. Komplonun bir safhai mahsusası idi. Bu istizah sahanesinden sonradır ki, muhalifler maskelerini atmaya mecbur edildiler. Malûm

Terakkiper-ver Cumhuriyet Fırkası ve en hain dimağların mahsulü olan programı

19 oya karşı 148 oyla İsmet Paşa Hükûmetine güven bildirildi. Bir oy da çekimser kalmıştı.

Efendiler, Mecliste yenilgiye uğrayanların, gazeteci arkadaşları, bu sonucu, elbette, hiç beğenmediler. Daha küskün ve inatçı bir biçimde saldırıya geçtiler.

9 Kasım tarihli Vatan gazetesinin başyazısı: "Bugünkü yönetim biçimi, sözde, ulusal egemenliğin en yüksek aşaması olmuştur. Ama, hükûmetçilerin anlayışları, biraz deşilse, hemen hiç değişmemiş olduğu görülür." ve:

10 Kasım tarihli Vatanın "Meydan Savaşının Sonucu" başlıklı başyazısı, Timurlengin fil öyküsünü anlattıktan sonra hükûmeti düşürmeye çalışanların, iyi iş göremediklerinden yakınan, şu düşünceleri içeriyordu: "Ankarada soruşturma ilk başladığı zaman, ortada eleştirici, kararlı bir çoğunluk vardı." "Eleştiriciler işi iyi yürütemediler. Örgütlenmemiş bireyler gibi, teker teker eleştiriler yaptılar." "Teker teker yapılan eleştiriler bile, sağlam olarak sürdürülemedi. Gensoru genelleşince, dinlenme günlerindeki not defterlerini açan olmadı. En keskin eleştiriciler bile, dillerinin altındakini söylemekten çekindiler."

Yazar duruma, politikacılık açısından bakarak, diyor ki: "Hükûmetçilerin çok iyi bir yönetimle başından sonuna kadar düşünülmüş bir plânla çalıştıkları görülür."

Burada; insanın yazara, şöyle bir soru yönelteceği geliyor.

Milletin, kaderine ilişkin sorumluluğu, üzerine almalarını istediğiniz kişiler, aylarca ve aylarca hazırlandıktan ve İstanbuldaki arkadaşlarıyla da uzunboyu görüştüğünüzden sonra, sizin de açıkladığımız gibi, dillerinin altındakini söylemekten çekinecek kadar, kendilerine güvenemezlerse, topu topu, on dokuz buçuk kişinin, Mecliste çalışmalarını birleştirmeye güçleri yetmezse, bu kişilerin, devletin başına geçmek yeterliğinde oldukları düşünülebilir mi?

Efendiler, Taninin "Mîrsadı İbret"* sütunundan da birkaç cümle okuyacağım. Bu sütunu dolduran yazar, bütün memlekete Meclisin genel görünümünü gösteriyor ve ona: "Eyvah! Bu da ötekiler gibi çıktı." dedirtiyor.

Pusuya yatan, bu yazar, kulağına şu sözlerin fısıldandığını da işitiyor: "... Eski yıkıntılarla yapılan bir binadan ne umarsın ki..."

Acaba, bu yazıları yazmış olan kişi, gerçekten o gün, böyle mi düşünüyor-du? Yoksa bu anlamsız sözleri, milleti bize karşı kışkırtmak için bile bile mi yazıyordu? İster öyle ve ister böyle olsun, her ikisi de doğru değildi. Bu türden, yazarlar, cumhuriyete kötülük etmişlerdir.

Efendiler, Tevhidiefkârın da, alışkanlığı üzere "yararsız ve değersiz bir zafer" diye yararsız ve değersiz yazıları sürüp gidiyordu.

Muhterem Efendiler, "komplo" konusunu açıklarken ve komplonun Meclis içindeki evresini anlatırken, önemsiz sanılabilecek kimi ayrıntılara değindim. Bunda beni haklı bulacağınızı umarım.

Akla gelir ki, her hükûmet, her zaman gensoruya çekilebilir; bir gensoruya bu kadar önem vermek doğru mudur? Şunu bilginize sunmalıyım ki, sözkonusu olan gensoru, olağan bir gensoru değildi. Komplonun özel bir evresi idi. Bu gensoru oyunundan sonradır ki, muhalifler maskelerini atmaya zorunda bırakıldılar.

* İbret almak için kullanılacak gözetleme yeri (B.Y.)

Büyük Millet Meclisi'nin İsmet Paşa Hükûmetine güven oyu vermesi muhalif kalem sahiplerine daha neler yazdırdı

Terakkiper-ver Cumhuriyet Partisi ve en hain kafaların ürünü olan programı

olduğu veçhile "Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası diye bir fırka teşkil ettiler. Bu fırkanın, gizli eller tarafından, çizilen programını da ortaya attılar.

(Cumhuriyet) kelimesini telâffuzdan dahi içtinap edenlerin, cumhuriyeti, doğduğu gün, boğmak isteyenlerin teşkil ettikleri fırkaya (Cumhuriyet) ve hem de (Terakkiperver Cumhuriyet) unvanını vermeleri, nasıl ciddî ve ne dereceye kadar samimî telâkki olunabilir?

Rauf Bey ve arkadaşlarının teşkil ettikleri fırka, muhafazakâr unvanı altında meydana çıksaydı, belki manası olurdu. Fakat, bizden daha ziyade cumhuriyetçi ve bizden daha ziyade terakkiperver olduklarını iddiaya kalkışmaları, bittabi doğru değildir.

"Fırka efkâr ve itikadâtı dinîyeye hürmetkârdır", düsturunu bayrak olarak eline alan zevattan, hüsnüniyete intizar olunabilir mi? Bu bayrak, asırlardanberi, cahil ve mutaassıpları, hurafeperesterleri iğfal ederek hususî maksatlar teminine kalkışmış olanların taşıdıkları bayrak değil mi? Türk milleti, asırlardanberi, nihayetsiz felâketlere, içinden çıkabilmek için, büyük fedakârlıklar istilzam eden, mülevves bataklıklara, hep bu bayrak gösterilerek sevkolanmamış mıydı?

Cumhuriyetçi ve terakkiperver olduklarını zannettirmek isteyenlerin; aynı bayrakla ortaya atılmaları, dinî taassubu galeyana getirerek, milleti, cumhuriyetin, terakki ve teceddüdüden tamamen aleyhine teşvik etmek değil mi? Yeni fırka, efkâr ve itikadâtı dinîyeye hürmetkârlık perdesi altında; biz hilâfeti tekrar isteriz; biz yeni kanunlar istemeyiz; bizce mecelle kâfidir; medreseler, tekeler, cahil softalar, şeyhler, müritler, biz, sizi himaye edeceğiz; bizimle beraber olunuz. Çünkü Mustafa Kemal'in fırkası hilâfeti lâğvetti. İslâmiyeti rahneder ediyor. Sizi gâvur yapacak, size şapka giydirecektir diye bağırıyor muydu! Yeni fırkanın kullandığı formül, bu irticakârane feryatlarla dolu değildir denilebilir mi?

Bakınız Efendiler, bu formül taraftarlarından birinin daha çok evvel (10 Mart 1339 tarihinde) maslup Cebranlı Kürt Halit Beye yazdığı mektuptaki şu cümlelere: "Alemlî islâmın mabihîlbekası olan esasata hücum" ediyorlar. "Bu husustaki teşrihatınızı arkadaşlara da okudum. Hepsinde tezyidi gayreti mucip oldu." Garba temessül etmek, tarihimizi, medeniyetimizi kaybeylemeyi zarurî kılar. " ... Hilâfet müessesesini yıkmak, lâdinî bir hükûmet tesisini düşünmek, hep istikbali islâmı tehdit edecek amilleri vücuda getirmekten başka bir netice veremez."

Efendiler, vakayi ve hadisat dahi izhar ve ispat etti ki, "Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası" programı en hain dimağların mahsulüdür; bu fırka, memlekette suikastçilerin; mürtecilerin tahassunğâhı, ümidi istinadı oldu; haricî düşmanların, yeni Türk Devletini, taze Türk Cumhuriyetini mahvetmeye matuf plânlarının sühuleti tatbikatına hizmete çalıştı. Tarih; (mürettep, umumî, irticâî) olan Şark İsyanı, esbabını tetkik ve taharri ettiği zaman, onun mühim ve bariz sebepleri meyanında Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının dinî mevaidini ve şarka gönderdikleri kâtibi mes'ullerinin teşkilât ve tahrikatını bulacaktır.

Hatrat defterini (nafile ve teheccüt namazlarının) sevabından bâhis hadislerle dolduran, bu kâtibi mes'ul, şark vilâyetlerimizde tahrikâtı diniyede bulunurken, fırkasının programını tatbik etmiyor muydu? Masum halka, beş vakit namazdan maada, geceleri de fazla namaz kılmayı vaiz ve nasihat etmek, belki

Bilindiği gibi "Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası"* diye bir parti kurdular. Bu partinin, gizli eller tarafından, çizilen programını da ortaya attılar.

"Cumhuriyet kelimesini ağza almaktan bile kaçınanların, cumhuriyeti, doğduğu gün, boğmak isteyenlerin, kurdukları partiye "cumhuriyet" ve hem de "ilerici cumhuriyet" adını vermeleri, inanılır ve içten gelme bir davranış sayılabilir mi?

Rauf Bey ve arkadaşlarının kurdukları partiye, "tutucu" adı verilmiş olsaydı, belki anlamı olurdu. Ama, bizden daha çok cumhuriyetçi ve bizden daha çok ilerici olduklarını söylemeye kalkışmaları, elbette doğru değildir.

"Parti dinsel düşünce ve inançlara saygılıdır." kuralını bayrak olarak eline alan kişilerden, iyi niyet beklenebilir miydi? Bu bayrak, yüzyıllardanberi, cahil ve bağnazları, kafaları boş şeylere saplanmış olanları aldatarak özel amaçlar sağlamaya kalkışmış olanların taşıdıkları bayrak değil miydi? Türk milleti, yüzyıllardanberi, sonsuz yıkımlara, içinden çıkabilmek için, büyük özveriler gerektiren, pis bataklıklara, hep bu bayrak gösterilerek sürüklenmemiş miydi?

Kendilerini cumhuriyetçi ve ilerici olarak yutturmak isteyenlerin; gene o bayrakla ortaya atılmaları, dinsel bağnazlığı çoşturarak, milleti, cumhuriyetin, ilerlemenin ve yenilenmenin tam tersine kışkırtmak değil miydi? Yeni parti, dinsel düşünce ve inançlara saygılı olmak perdesi altında; biz halifeliği yeniden isteriz; biz yeni kanunlar istemeyiz; bizce mecelle** yeterlidir; medreseler, tekeler, cahil softalar, şeyhler, müritler, biz sizi koruyacağız; bizimle birlik olunuz. Çünkü Mustafa Kemal'in partisi halifeliği kaldırdı. Müslümanlığı zedeliyor. Sizi gâvur yapacak, size şapka giydirecektir diye bağırıyor muydu? Yeni partinin kullandığı formül, bu gerici çığlıklarla dolu değildir denilebilir mi?

Bakınız Efendiler, bu formülden yana olanlardan birinin çok daha önce (10 Mart 1923 tarihinde) asılarak idam edilen Cebranlı Kürt Halit Beye yazdığı mektupdaki şu cümlelere: "Müslümanlık dünyasının kalmasını sağlayan ilkelere saldırıyorlar". "Bu konudaki açıklamalarınızı arkadaşlara da okudum. Hepsinin çabalarını arttırdı." "Batılılaşmak, tarihimizi, uygarlığımızı yitirmemiz"i zorunlu kılar. "...Halifeliği yıkmak, din işlerine karışmayan bir hükümet kurmayı düşünmek, bunlar hep Müslümanlığın geleceğini tehlikeye atacak etmenleri yaratmaktan başka bir sonuç veremez."

Efendiler, olup bitenler de gösterdi ve kanıtladı ki, "İlerici Cumhuriyet Partisi"nin programı en hain kafaların ürünüdür; bu parti, memlekette suikastçilerin; gericilerin sığınağı, umut dayanağı oldu; dış düşmanların, yeni Türk Devletini, körpe Türk Cumhuriyetini yok etmeye yönelik plânlarının kolaylıkla uygulanabilmesine yardım etmeye çalıştı. Tarih; "gizli amaçlarla düzenlenmiş, genel, ve gerici" olan Doğu Ayaklanmasının, nedenlerini arayıp incelediği zaman, onun önemli ve açıkça görünen nedenleri arasında "İlerici Cumhuriyet Partisi"nin dinsel konularda verdiği sözleri ve doğuya gönderdikleri sorumlularının kurduğu örgütleri ve yaptıkları kışkırtmaları bulacaktır.

Anı defterini "nafile ve teheccüt namazlarının"*** hayrılı olduğunu anlatan hadislerle**** dolduran, bu sorumlular yazman, doğu illerimizde dinsel kışkırtmalar yaparken, partisinin programını uygulamıyor muydu? Temiz yürekli suçsuz halka, beş

* İlerici Cumhuriyet Partisi

** Din kuralları biliminin muameleyle ilgili bölümü üzerine Tanzimattan sonra yazılmış ünlü yapıt

*** Nafile namazı: Farz değilken kılınan namaz. Tecehhüt namazı: Geceliyin uyunup kılınan namaz

****Peygamberimizin kutsal sözleri

de ömründe namaz kılmamış olan bir politikacı tarafından vaki olursa, bu hareketin hedefi anlaşılabilir, olur mu?

Efendiler, yaptığımız inkılâbın vüs'at ve azameti karşısında, eski hurafat ve müessesatın birer birer sukutunu gören mutaassıp ve irticakâr anasır, "efkâr ve itikadâtı diniyeye hürmetkâr" olduğunu ilân eden bir fırkaya ve bahusus bu fırkanın içinde isimleri şöhret bulmuş zevata dört el ile sarılmaz mı? Yeni fırka yapan zevat bu hakikati müdrük değil midirler? O halde, ellerine aldıkları, din bayrağı ile, millet ve memleketi nereye götürmek istiyorlardı? Böyle bir suale verilmesi lâzımgelen cevap da, hüsnüniyet, gaflet, kayıtsızlık gibi sözler; memleketi terakkiye isal edeceğim diye ortaya atılan bir fırka rüesası için mazeret teşkil edemez!

Efendiler, yeni fırka, unvan itihaz ettiği "terakki" ve "cumhuriyet" nam-larının zıddı tamlarile inkişaf etmiştir. Bu fırkanın rüesası, hakikaten mürtecilere ümit ve kuvvet vermiştir. Buna misal olarak arz edeyim; Erganide, ussatın valiliğini kabul eden maslup Kadri, Şeyh Saide yazdığı bir mektupta: Millet Meclisinde, Kâzım Kara Bekir Paşanın fırkası, ahkâmı şer'iyeye riayetkâr ve dindardır. Bize muzaheret edeceklerine şüphe etmem. Hatta Şeyh Eyip* nezdinde bulunan kâtibî mes'ulleri, fırkanın nizamnamesini getirmiştir.. diyor. Şeyh Eyip de, muhakemesi sırasında: "Dini kurtaracak yegâne fırkanın, Kâzım Kara Bekir Paşanın teşkil ettiği fırka olup, ahkâmı şer'iyeye riayet edileceğinin, fırka nizamnamesinde ilân edildiğini" söylemiştir.

Efendiler, "terakkiperver" ve "cumhuriyet" kelimelerini kullanarak, bize ve münevveranı millete karşı din bayrağını gizlemek tedbirinde bulunanlar, memlekette umumî irtica ve isyan yapmak için, dahil ve hariçte, tertipler ve teşvikler yapmakla meşgul olanların mevcudiyetinden bihaber farzolunabilirler mi? Yeni fırkaya dahil olanların, tek mil azası mevzuubahs olmasa bile, dinî mevaidi, muvaffakiyet için, müessiri âmil kabul eden ve buna dair formülü nizamnamelerine ithal eden kimseler, memlekete müteveccih, şahıslarımıza müteveccih suikastlerden bihaber kabul edilemezler!

İsyanın vukuundan aylarca mukaddem, memleketin şurasında burasında, yapılan hafî içtimalardan ve "Cemiyeti Hafiyeyi İslâmiye" teşkilâtından, İstanbulda nakşibendî meşayihinin yaptığı içtimada, ihzar edilecek kıyama muzaheret vad edildiğinden ve nihayet millî hudutlarımızın haricinde bulunup, Şark İsyanını tahrik edenlerin beyannamelerinde Kâzım Kara Bekir Paşanın fırkasından ümit ile bahsolunduğundan** haberdar olmadıklarını farzedelim. Fakat, Fethi Bey hükûmeti zamanında, bizzat Fethi Bey vasıtasile, kendilerine, fırkalarının muzır ve isyan ve irtica müşevvik vazı ve mahiyetinde olduğu bildirildiği zaman olsun, hakikati mütalea ve müşahade etmeleri lâzımgelmez miydi? Hükûmetin ve benim, pek halisane olarak bu ihtaratımızdan sonra olsun hakikati anlamaları ve ona göre hareket eylemeleri icap ederdi. Onlar, bilâkis, bu defa da "efkâr ve itikadâtı diniyeye riayetkârız," klişesini, büsbütün aksi manada tefsire kalkıştılar. Güya, malûm formül ile, nazarlarında, her dinin ve her din salikinin efkâr ve itikadâtına riayetkâr olduğunu ifade etmek.. geniş hürriyetperver olduklarını anlatmak istiyorlarmış.. Efendiler, bu tarzı harekete dü-rüst, samimî denemez!

* Rüesayı ussattan olup idam edilmiştir

** Halepte tab'olunarak Kürdistan'a tevzi olunan Şahin Paşazadelerin beyannamesi

vakit namazdan başka, geceleri de fazla namaz kılmayı vaaz edip öğütlemek, belki de ömründe namaz kılmamış olan bir politikacı tarafından yapılmış olursa, böyle davranışın amacı anlaşılabilir, olur mu?

Efendiler, yaptığımız devrimin genişliği ve büyüklüğü karşısında, eski boş inanç ve kurumların birer birer yıkıldığını gören bağnaz ve gerici kimseler, "dinsel düşünce ve inançlara saygılı" olduğunu duyuran bir partiye ve özellikle bu partinin içinde isimleri ün yapmış kişilere dört el ile sarılmaz mı? Yeni parti kur-anlar bu gerçeği anlamış değil midirler? Öyleyse, ellerine aldıkları, din bayrağı ile, millet ve memleketi nereye götürmek istiyorlardı? Böyle bir soruya verilmesi gereken yanıtta, iyiniyet, aymazlık, umursamazlık gibi sözler; memleketi ilerleteceğim diye ortaya atılan bir partinin ileri gelenleri için özür sayılmaz.

Efendiler, yeni parti, adındaki "ileri" ve "cumhuriyet" sözcüklerinin tam karşıtı olan kavramlarla gelişmiştir. Bu partinin başındakiler, gericiye gerçekten umut ve güç vermiştir. Buna örnek vereyim; Erganide, başkaldıranların valisi olmayı kabul eden asılarak idam edilen Kadri, Şeyh Saide yazdığı bir mektupta: "Millet Meclisinde, Kâzım Kara Bekir Paşanın partisi, din kurallarına saygılı ve dinseverdir. Bize yardım edeceklerinde kuşku yoktur. Şeyh Eyip'in* yanında bulunan sorumlu yazmanları, partinin tüzüğünü getirmiştir.." diyor. Şeyh Eyip de, duruşmasında: "Dini kurtaracak tek parti, Kâzım Kara Bekir Paşanın kurduğu parti olup, dinsel kurallara saygı gösterileceğinin, partinin tüzüğünde ilân edildiğini" söylemiştir.

Efendiler, "ilerici" ve "cumhuriyet" kelimelerini kullanarak, bize ve ulusun aydınlarına karşı din bayrağını gizlemek önlemini alanların, memlekette genel bir gerilemeye ve başkaldırıya yol açmak için, içte ve dışta, düzen ve kışkırtmalarla uğraşanların bulunduğunu bilmedikleri düşünülebilir mi? Yeni partiye girenlerin, tümü değilse bile, dinsel konularda verdikleri sözleri, başarı için yararlı etmen sayan ve bununla ilgili formülü tüzüklerine alan kişilerin, memlekete karşı, bize karşı suikastlerden habersiz oldukları kabul edilemez.

Varsayalım ki ayaklanmanın başlamasından aylarca önce, memleketin şurasında burasında, yapılan gizli toplantılardan ve "Cemiyeti Hafiyeyi İslâmiye"*** örgütünden, İstanbulda nakşibendî şeyhlerinin yaptığı toplantıda, ayaklanmaya yardım sözü verildiğinden ve en sonu millî sınırlarımızın dışında bulunup, Doğu Ayaklanmasını kışkırtanların bildirimlerinde Kâzım Kara Bekir Paşanın partisinden umutla söz edildiğinden*** haberleri yoktur. Ama, Fethi Bey hükûmeti zamanında, ve gericiği kışkırtıcı tutum ve nitelikte olduğu Fethi Beyin kendisi tarafından bildirildiği zaman olsun, gerçeği görüp anlamaları gerekmez miydi? Hükûmetin ve benim, çok temiz yürekli uyarılarımızdan sonra olsun gerçeği anlamaları ve ona göre davranmaları gerekirdi. Onlar, tersine, bu defa da "dinsel düşünce ve inançlara saygılıyız" klişesini, büsbütün ters anlamda yorumlamaya kalkıştılar. Sanki, bilinen bu sözlerle, onlara göre, her dinin ve türlü dinden olanların düşünce ve inançlarına saygılı olduğunu söylemek.. geniş özgürlükten yana olduklarını anlatmak istiyorlarmış.. Efendiler, bu davranışa doğru ve içtenlikli denemez.

* Başkaldıranların elebaşlarından olup idam edilmişti

** Gizli Müslüman Derneği

*** Halepte bastırılarak, doğu illerimizde dağıtılan Şahinpaşa oğullarının bildirisi

Politika âleminde, birçok oyunlar görülür. Fakat, mukaddes bir mefkûrenin, tecellisi olan cumhuriyeti idareye, asrî harekete karşı cehil ve taassup ve her nevi husumet ayağa kalktığı zaman bilhassa terakkiperver ve cumhuriyetçi olanların yeri, hakikî terakki ve cumhuriyetçi olanların yanındır; yoksa mürtecilerin ümit ve faaliyet membaı olan saf değil...

Ne oldu Efendiler?! Hükûmet ve Meclis, fevkalâde tedbirler almaya lüzum gördü. Takriri Sükûn Kanununu çıkardı. İstiklâl Mahkemelerini faaliyete geçirdi. Ordunun sekiz, dokuz, seferber fırkasını, uzun müddet tedibata hasretti. "Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası" denilen muzır teşekküllü siyasîyi seddetti.

*
* *

Cumhuriyet düşmanlarının son namerdane teşebbüsleri

Netice, bittabi, cumhuriyetin muvaffakiyetile tecelli etti. Asiler imha edildi. Fakat, cumhuriyet düşmanları, büyük komplonun safahatı hitam bulduğunu kabul etmediler. Namerdane, son teşebbüse giriştiler. Bu teşebbüs İzmir suikastini suretinde tezahür etti. Cumhuriyet mahkemelerinin kahhar pençesi, bu defa da, cumhuriyeti, suikastçilerin elinden kurtarmaya muvaffak oldu.

*
* *

Memlekette sükûn ve asayiş tesis için tatbik edilen fevkalâde tedbirlerin iyi neticeleri

Muhterem Efendiler, ciddî icabat üzerine, hükûmetçe fevkalâde tedbirler alınması lüzumuna dair ilk izharı kanaat ettiğimiz zaman, bunu hüsnü telâkki etmeyenler vardı.

Takriri Sükûn Kanununu ve İstiklâl Mahkemelerini, vasıtai istibdat olarak kullanacağımız fikrini ortaya atanlar ve bu fikri telkine çalışanlar oldu.

Şüphe yok ki, zaman ve vakayi, bu şayanı nefret fikri telkine çalışanları, elbette hacil mevkîe düşürmüştür.

Biz, fevkalâde ittihaz olunan ve fakat kanunî olan tedbirleri, hiçbir vakit ve hiçbir suretle, kanunun fevkine çıkmak için, vasıta olarak kullanmadık; bilâkis, memlekette sükûn ve asayiş tesisi için tatbik ettik; devletin hayat ve istiklâlini, temin için kullandık. Biz, o tedbirleri, milletin medenî ve içtimaî inkişafında istifadeli kıldık.

Efendiler, aldığımız fevkalâde tedbirlerin tatbikına lüzum kalmadığı görüldükçe, onların tatbikından sarfınazar edilmekte, tereddüt gösterilmemiştir. Nitekim, İstiklâl Mahkemeleri, zamanında tatili faaliyet eyledikleri gibi, Takriri Sükûn Kanunu da, müddeti mer'iyeti hitamunda, tekrar Büyük Millet Meclisinin huzuru tetkikine arzolundu. Meclis, kanunun bir müddet daha idamei mer'iyetini lüzumlu görmüş ise, elbette, bu; millet ve cumhuriyetin âli menfaatleri icabı olduğundandır; Meclisi Alinin bu kararı, bize, vasıtai istibdat vermek maksadına matuf tasavvur olunabilir mi?

Efendiler, Takriri Sükûn Kanununun cari ve İstiklâl Mahkemelerinin hali faaliyette bulunduğu müddet zarfında, yapılan işleri, göz önüne getirecek olursanız; Meclisin ve milletin emniyet ve itimadının, tamamen mahalline masruf olduğu kendiliğinden anlaşılır.

Memlekette ika edilen, büyük isyan ve suikastler bertaraf edilerek, temin olunan asayiş ve huzur, elbette, umumca mucibi memnuniyet olmuştur.

Politika dünyasında, birçok oyunlar görülür. Ama, kutsal bir ülkünün, simgesi olan cumhuriyet yönetimine, çağdaşlaşmaya karşı cahillik ve bağınazlık ve her türden düşmanlık ayağa kalktığı zaman özellikle ilerici ve cumhuriyetçi olanların yeri, gerçek ilerici ve cumhuriyetçi olanların yanındır; yoksa gericilerin umut ve çalışma kaynağı olan cephe değil...

Ne oldu Efendiler? Hükûmet ve Meclis, olağanüstü önlemler almayı gerekli gördü. Takriri Sükûn Kanununu çıkardı. İstiklâl Mahkemelerini çalıştırdı. Ordunun savaşa hazır sekiz, dokuz, tümenini, uzun süre ayaklananları yola getirme işine bağladı. "İlerici Cumhuriyet Partisi" denilen zararlı politik kuruluşu kapattı.

*
* *

Sonunda elbette, cumhuriyet başarı kazandı. Ayaklananlar yok edildi. Ama, cumhuriyet düşmanları, büyük komplonun evrelerinin son bulduğunu kabul etmediler. Alçakça, son bir girişim yaptılar. Bu girişim İzmir suikastidir. Cumhuriyet mahkemelerinin ezici pençesi, bu defa da, cumhuriyeti, suikastçilerin elinden kurtarmakta başarılı oldu.

*
* *

Muhterem Efendiler, ağır gereksinimler olup da, hükûmet tarafından olağanüstü önlemler alınması gerektiği yolundaki görüşümüzü ilk belirttiğimiz zaman, bunu iyi karşılamayanlar vardı.

Takriri Sükûn Kanunu ve İstiklâl Mahkemelerini, zorbalık aracı olarak kullanacağımız düşüncesini ortaya atanlar ve bu düşünceyi aşlamaya çalışanlar oldu.

Kuşkusuz, zaman ve olaylar, bu tiksindirici düşünceyi aşlamaya çalışanları, elbette utançlı duruma düşürmüştür.

Biz, olağanüstü ama kanuna uygun olarak aldığımız önlemleri hiçbir zaman ve hiçbir biçimde, kanun dışına çıkmak için, araç olarak kullanmadık; tersine, memlekette dinginlik ve düzen kurmak için uyguladık; devletin varlığını ve bağımsızlığını, sağlamak için kullandık. Biz, o önlemleri, milletin uygarca ve sosyal gelişmesine yararlı kıldık.

Efendiler, aldığımız olağanüstü önlemlerin uygulanmasına gereksinim kalmadığı görüldükçe, onların uygulanmasından vazgeçilmekte, duraksanmamıştır. Nitekim, İstiklâl Mahkemeleri, işleri bitince kaldırıldığı gibi, Takriri Sükûn Kanunu da, yürürlük süresi sonunda, yeniden Büyük Millet Meclisinin incelemesine sunuldu. Meclis, kanunun bir süre daha yürürlükte kalmasını gerekli görmüş ise, elbette, bu; millet ve cumhuriyetin yüksek çıkarları gereği olduğundandır; Yüce Meclisin bu kararının, bize zorbalık aracı vermek amacına yönelik olduğu düşünülebilir mi?

Efendiler, Takriri Sükûn Kanununun yürürlükte ve İstiklâl Mahkemelerinin çalışmakta olduğu süre içinde, yapılan işleri, göz önüne getirecek olursanız; Meclisin ve milletin inan ve güveninin, tam yerinde kullanıldığı kendiliğinden anlaşılır.

Memlekette girişilen, büyük ayaklanma ve suikastler ortadan kaldırılarak, sağlanan dirlik ve düzenlik, elbette, herkesi sevindirmiştir.

Cumhuriyet düşmanlarının son alçakça girişimleri

Memlekete dinginlik ve içgüven sağlamak için uygulanan olağanüstü önlemlerin iyi sonuçları

Efendiler, milletimizin başında, cehil, gaflet ve taassubun ve terakki ve temeddün düşmanlığının, alâmeti farikası gibi telâkki olunan fesi atarak onun yerine bütün medenî âlemce serpuş olarak kullanılan şapkayı giymek ve bu suretle, Türk milletinin, medenî hey'atı içtimaiyeden, zihniyet itibarile de, hiçbir farkı olmadığını göstermek bir lâzime idi. Bunu, Takriri Sükûn Kanunu, cari olduğu zamanda yaptık. Bu kanun cari olmasaydı, yine yapacaktık. Fakat, bunda, kanunun mer'iyeti de, sühuletbahş oldu denirse, bu, çok doğrudur. Filhakika, Takriri Sükûn Kanununun mer'iyeti, bazı mürtecilerin, milleti vâsi mikyasta tesmim etmesine meydan bırakmamıştır. Gerçi, bir Bursa meb'usu, bütün hayatı teşriyesinde, hiçbir vakit kürsüye çıkmamış ve hiçbir vakit Mecliste, millet ve cumhuriyet menfaatlerini müdafaa için, bir tek kelime dahi telâffuz etmemiş olan Bursa Meb'usu Nurettin Paşa, yalnız şapka iksası aleyhinde, uzun bir takrir vermiş ve bunu müdafaa için kürsüye çıkmıştır. Şapka iksasının "hukuku esasiye ve hakimiyeti millîye ve masuniyeti şahsiye hilâfında muamele" olduğunu iddia etmiş ve bunun "halka ademi tatbikinin temin ve teyid" olunmasına çalışmıştır. Fakat, Nurettin Paşanın, Millet kürsüsünden galeyana getirmeye muvaffak olduğu taassup ve irtica hisleri, nihayet birkaç yerde, yalnız birkaç mürteciin, İstiklâl Mahkemelerinde, hesap vermelerile söndü.

Efendiler, tekke ve zaviyelerle, türbelerin şeddi ve alelûmum tarikatlerle şeyhlik, dervişlik, müritlik, çelebilik, falcılık, büyüçülük ve türbedarlık ve ilâ... gibi birtakım unvanların men ve ilgası da Takriri Sükûn Kanunu devrinde yapılmıştır. Bu husustaki icraat ve tatbikat, heyeti içtimaiyemizin, hurafepere, iptidâî bir kavim olmadığını göstermek noktai nazarından, ne kadar elzem idi; bu, takdir olunur.

Birtakım şeyhlerin, dedelerin, seyitlerin, çelebilerin, babaların, emîrlerin arkasından sürüklenen ve falcılara, büyüçülere, üfürükçülere, nüshacılar tali ve hayatlarını emniyet eden insanlardan mürekkep bir kütleye, medenî bir millet nazarile bakılabilir mi? Milletimizin hakikî mahiyetini, yanlış manada gösteren ve asırlarca göstermiş olan bu gibi anasir ve müessesat, yeni Türkiye Devletinde, Türk Cumhuriyetinde idame edilmeli miydi? Buna atfî ehemmiyet etmemek, terakli ve teceddüt namına, en büyük ve gayrikabili telâfi hata olmaz mıydı? İşte, biz, Takriri Sükûn Kanununun mer'iyetinden istifade ettik ise, bu tarihî hatayı irtikâp etmemek için; milletimizin nasiyesini olduğu gibi açık ve pak göstermek için; milletimizin mutaassıp ve Kurunu Vustaî zihniyette olmadığını isbat etmek için istifade ettik.

Efendiler, milletimizin içtimaî, iktisadî, hulâsa bilcümle medenî muamelât ve münasebatında feyizli neticelerin zamini olan yeni kanunlarımız da.. Hürriyeti nisvanı temin ve hayatı aileyi tarsin eden Kanunu Medenî de bu bahsettiğimiz devrede vücuda getirilmiştir. Binaenaleyh, biz her vasıttan, yalnız ve ancak, bir noktai nazardan istifade ederiz. O noktai nazar şudur: Türk milletini, medenî cihanda, lâyıkk olduğu mevkie is'at etmek ve Türk Cumhuriyetini sarsılmaz temelleri üzerinde, hergün, daha ziyade takviye etmek.. ve bunun için de, istibdat fikrini öldürmek..

*
* *

Efendiler, milletimizin başında, cehalet, aymazlık ve bağınazlığın ve ilerleme ve uygarlaşma düşmanlığının, simgesi olan fesi atarak onun yerine bütün uygar dünyaca başlık olarak kullanılan şapkayı giymek ve böylece, Türk milletinin, uygar toplumlardan, anlayış yönünden de, hiçbir farkı olmadığını göstermesi gerekiyordu. Bunu, Takriri Sükûn Kanunu, yürürlükte olduğu sırada yaptık. Bu kanun yürürlükte olmasaydı, yine yapacaktık. Ama, bunda, kanunun yürürlükte oluşu, kolaylık sağladı denirse, bu, çok doğrudur. Gerçekten, Takriri Sükûn Kanununun yürürlükte bulunuşu, kimi gericilerin, milleti geniş ölçüde zehirlemelerine olanak bırakmamıştır. Gerçi, bir Bursa meb'usu, bütün yasama hayatı boyunca, hiçbir vakit kürsüye çıkmamış ve hiçbir vakit mecliste, millet ve cumhuriyet çıkarlarını savunmak için, bir tek kelime bile söylememiş olan Bursa Meb'usu, Nurettin Paşa, yalnız şapka giyilmesine karşı çıkan, uzun bir önerge vermiş ve bu önergeyi savunmak için kürsüye çıkmıştır. Şapka giymenin "Temel haklara ve ulusal egemenliğe ve kişinin dokunulmazlığına aykırı iş" olduğunu ileri sürmüş ve bunun "halka* uygulanmamasını sağlamaya" çalışmıştır. Ama, Nurettin Paşanın, Millet kürsüsünden alevlendirebildiği bağınazlık ve gericilik duyguları, en sonu birkaç yerde, yalnız birkaç gericinin, İstiklâl Mahkemelerinde, hesap vermelerile söndü.

Efendiler, tekke ve zaviyelerle, türbelerin kapatılması ve bütün tarikatlarla şeyhlik, dervişlik, müritlik, çelebilik, falcılık, büyüçülük ve türbe bekçiliği ve vb. gibi birtakım sanların yasaklanıp kaldırılması da Takriri Sükûn Kanunu döneminde yapılmıştır. Bu konudaki yürütüm ve uygulamaların, toplumumuzun, boş inanlara bağlı, ilkel bir halktan oluşmadığını göstermek bakımından, ne denli gerekli olduğunu çok iyi bilirsiniz.

Birtakım şeyhlerin, dedelerin, seyitlerin,** çelebilerin,** babaların, emirlerin arkasından sürüklenen, kaderlerini ve canlarını falcıların, büyüçülerin, üfürükçülerin, nüshacıların eline bırakan insanlardan oluşan bir topluluğa, uygar bir millet denebilir mi? Milletimizin gerçek niteliğini, yanlış bir yolda gösterebilen ve yüzyıllar boyunca göstermiş olan bu gibi adamların ve kurumların, Yeni Türkiye Devletinde, Türk Cumhuriyetinde çalışmalarına göz yumulmalı mıydı? Buna önem vermemek, ilerleme ve yenileşme adına, en büyük ve giderilemez yanlış olmaz mıydı? İşte, biz, Takriri Sükûn Kanununun yürürlükte oluşundan yararlandıksa, bu tarihsel yanlışlığa düşmemek için, milletimizin alnını olduğu gibi açık ve temiz göstermek için; milletimizin bağınaz ve Orta Çağlara yaraşır kafada olmadığını kanıtlamak için yararlandık.

Efendiler, milletimizin, sosyal, ekonomik, kısacası bütün uygarca iş ve ilişkilerinde ulaştığı olduğu verimli aşamaların güvencesi olan yeni kanunlarımız da.. Kadın özgürlüğünü güvence altına alan ve aileyi sağlamlaştıran Medenî Kanun da sözünü ettiğimiz bu zaman içinde yapılmıştır. **Bundan dolayı, biz her araçtan, yalnız ve ancak, bir bakımdan yararlanırız. Bu bakış açımız şudur: Türk milletini, uygarlık dünyasında, kendisine yaraşan konuma yükseltmek ve Türk Cumhuriyetini sarsılmaz temelleri üzerinde, hergün, daha çok güçlendirmek.. ve bunun için de, zorbalık düşüncesini öldürmek..**

*
* *

* Önceleri şapka giyilmesi, sadece belirli görevlerde bulunanlar için zorunlu kılınmıştı. (B.Y.)
** Seyid: Peygamber soyundan olanlar. Çelebi: a- Mevlâna soyundan olan b- Bektâşi büyüğü

Muhterem Efendiler, sizi, günlerce işgal eden, uzun ve teferruatlı beyanatım, en nihayet, mazi olmuş bir devrin hikâyesidir. Bunda, milletim için ve müstakbel evlâtlarımız için dikkat ve teyakkuza davet edebileceğim, bazı noktalar, tebarüz ettirebilmiş isem kendimi bahtiyar addedeceğim.

Efendiler, bu beyanatımla, millî hayatı hitam bulmuş farzedilen büyük bir milletin; istiklâlini nasıl kazandığını ve ilim ve fennin en son esaslarına müstenit, millî ve asrî bir devleti, nasıl kurduğunu ifadeye çalıştım.

Bugün vâsıl olduğumuz netice, asırlardanberi çekilen millî musibetlerin intibahı ve bu aziz vatanın, her köşesini sulayan kanların bedelidir.

Bu neticeyi, Türk gençliğine emanet ediyorum.

Ey Türk gençliği. Birinci vazifen, Türk istiklâlini, Türk cumhuriyetini, ilelebet, muhafaza ve müdafaa etmektir.

Mevcudiyetinin ve istikbalinin yegâne temeli budur. Bu temel, senin, en kıymetli hazinendir. İstikbalde dahi, seni, bu hazineden, mahrum etmek istiyecek, dahilî ve haricî, bedhahların olacaktır. Bir gün, istiklâl ve cumhuriyeti müdafaa mecburiyetine düşersen, vazifeye atılmak için, içinde bulunacağın vaziyetin imkân ve şeraitini düşünmeyeceksin! Bu imkân ve şerait; çok namüsaîf bir mahiyette tezahür edebilir. İstiklâl ve cumhuriyetine kastedecek düşmanlar, bütün dünyada emsali görülmemiş bir galibiyetin mümessili olabilirler. Cebren ve hile ile aziz vatanın, bütün kaleleri zaptedilmiş, bütün tersanelerine girilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve memleketin her köşesi bilfiil işgal edilmiş olabilir. Bütün bu şeraitten daha elim ve daha vahim olmak üzere, memleketin dahilinde, iktidara sahip olanlar gaflet ve dalâlet ve hatta hıyanet içinde bulunabilirler. Hatta bu iktidar sahipleri şahsi menfaatlerini, müstevli-lerin siyasî emelleriyle tevhit edebilirler. Millet, fakrî zaruret içinde harap ve bitap düşmüş olabilir.

Ey Türk istikbalinin evlâdı! İşte; bu ahval ve şerait içinde dahi, vazifen; Türk istiklâl ve cumhuriyetini kurtarmaktır! Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda, mevcuttur!

Muhterem Efendiler, sizi, günlerce işlerinizden alıkoyan, uzun ve ayrıntılı sözlerim, en sonunda, tarihe mal olmuş bir çağın öyküsüdür. Bunda, milletim için ve yarınki çocuklarımız için dikkat ve uyanıklık sağlayabilecek, kimi noktaları, belirtebilmişsem, kendimi mutlu sayacağım.

Efendiler, bu sözlerimle, ulusal varlığı sona ermiş sanılan büyük bir milletin; bağımsızlığını nasıl kazandığını ve bilim ve tekniğin en son verilerine dayanan, millî ve çağdaş bir devleti, nasıl kurduğunu anlatmaya çalıştım.

Bugün ulaştığımız sonuç, yüzyıllardanberi çekilen ulusal yıkımların yarattığı uyanıklığın ve bu aziz vatanın, her köşesini sulayan kanların karşılığıdır.

Ey Türk gençliği. Birinci ödevin, Türk bağımsızlığını, Türk cumhuriyetini, sonsuzadek, korumak ve savunmaktır.

Varlığının ve geleceğinin tek temeli budur. Bu temel, senin, en değerli hazinendir. Gelecekte de, seni bu hazineden yoksun etmek istiyecek, iç ve dış, düşmanların olacaktır. Bir gün, bağımsızlığını ve cumhuriyetini savunmak zorunda kalırsan, ödeve atılmak için, içinde bulunacağın durumun olanak ve koşullarını düşünmeyeceksin. Bu olanak ve koşullar, çok elverişsiz olabilir. Bağımsızlığına ve cumhuriyetine kıymak isteyecek düşmanlar, bütün dünyada benzeri görülmedik bir zaferin temsilcisi olabilirler. Zorla ve aldatıcı düzenlerle aziz vatanın, bütün kaleleri alınmış, bütün tersanelerine girilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve memleketin her köşesi edimli olarak işgal edilmiş olabilir. Bütün bu koşullardan daha acı ve daha korkunç olmak üzere, yurdun içinde, iktidarda bulunanlar aymazlık, sapkınlık ve hatta hainlik içinde bile bulunabilirler. Üstelik bu iktidar sahipleri kişisel çıkarlarını, yurduna girip yayılmış olanların politik emelleriyle birleştirebilirler bile. Millet, yoksulluk içinde ezgin ve bitkin düşmüş olabilir.

Ey Türk geleceğinin gençliği. İşte; bu durumda ve bu koşullarda bile, ödevin; Türk bağımsızlığını ve cumhuriyetini kurtarmaktır. Bunun için sana gereken gücü, damarlarındaki soylu kanda, bulacaksın!

BELGELER

VESİKA, 1

Gayet mahrem tutulacaktır

Erzurum, 22/8/1335

TAMİM

Pek mevsuk elde edilen malûmata göre İstanbul Rum Patrikhanesinde Mavri Mira isminde bir heyet teşekkül etmiştir. Bunun reisi Patrik Vekili Droteos, azaları: Atinegora, Inoz Metropolitidi, Yunan Kaymakamı Giritli Katehakis, Katelopolos, Dipasimas, Ayınpa, Polimitis, Siyari ismindeki zevattır.

Heyet doğrudan doğruya Venizelosdan talimat alıyor. Rumların ve Yunan Hükûmetinin muaveneti nakdiyesile pek azîm bir sermayesi vardır.

Vazifesi, Osmanlı vilâyetleri dahilinde çeteler teşkil ve idare eylemek, mitingler ve propaganda yapmaktır. Yunan Salibiahmeri de bu Mavri Mira heyetine merbuttur. Vazifesi suretâ muhacirlere bakmak gibi insanî bir perde altında çete teşkilâtı yapmak, ihtilâliyeti ihzar eylemektir. Bu suretle eczayı tıbbîye ve levazımı sıhhiye namı altında silâh, cephane ve teçhizatı memaliki Osmanîyeye ihaldir. Hatta resmî muhacirin komisyonu da Mavri Mira heyetine tâbidir.

İstanbul Patrikhanesi ve Yunan Konsoloshanesi esliha ve cephane deposu halini almıştır ve hatta kiliseler ibadet yerinden ziyade askerî ambarlar gibi kullanılmaktadır.

Ermeni Patriği Zaven Efendi de Mavri Mira heyeti tarafından satın alınmıştır.

Rum mekteplerinin evvelce bizim yapıp da tam şimdi sırası iken maalesef terkettiğimiz izci teşkilâtları tamamen Mavri Mira heyeti tarafından idare olunmaktadır. İstanbul, Bursa, Bandırma, Kırkkilise, Tekirdağ ve mülhakatında izci teşkilâtı imam olunmuştur. İzçiler yalnız çocuklar değildir. Yirmi yaşını müteceviz gençler de dahildir. Anadolu'da Samsun ve Trabzon cephane tevzi muhaldir. Müsait bir halde bir yelkenli Yunan sefinesi istasyon halinde cephane ve eslihayı hamilen bu mahallerde bulundurulacaktır. Ermeni hazırlığı da tamamen Rum hazırlığı gibidir.

Mustafa Kemal

VESİKA, 2.

Şifre halli

Kastamonu, 24/2/1336

SURET

Trabzondan numara 182 adi mektup (Kastamonuda Muhacirin Komisyonuna)

Size rica ederiz ki Pontus Cemiyetimiz hakkında herne müdet'iyatınız varsa bize müracaat etmelisiniz. Bize tâbi oluyorsunuz. Şehrî taahhüdünüzü bize göndereceksiniz. Biz de size makbuz göndereceğiz ve ihtiyacınızı göndermek üzere bu babda cemiyetimizin merkezine öyle malûmat verdik.

Eski Meb'us Reis Kokidis, Aza Anderyadis, Kâtip (okunmuyor)

DİĞER SURET

Taahhütlüdür. Numara 190 (İneboluda Rum Muhacir Cemiyetine)

Efendiler,

30 Kânunuevel 1335 tarihli mektubunuzu aldık. Mıntakalar doğrudan doğruya ve İstanbuldaki Merkezi Umumîye merbuttur. Böylece Merkezi Umumîden bize tebliğat olundu. Size tavsiye ederiz. Hemen Merkezi Umumîye müracaat ediniz. Anlar mübrem işler için size.....bulunacaklardır. Lâzımgelen paralar için de malûmat vereceklerdir. Bunlar için bugün Merkez Cemiyetine yazdık ve bir de yazdık ki size muhtaç olan talimatı versinler. Bize gönderdiğiniz mektubun bir suretini de Merkeze gönderdik.

Reis, Aza, Kâtip

Ankarada K.O. 20 Kumandanlığına
Heyeti Temsilîyeye

1 - Trabzon Pontus Cemiyeti tarafından İnebolu ve Kastamonu şubelerine yazılan mektupların meal tercümeleri balâya çıkartıldı.

2 - Mektupların aslını İnebolu postanesinden Vali Bey doğruca Kastamonuya gönderilmesini emir verdikleri berayı malûmat maruzdur.

Mıntaka Kumandanı
Osman

BELGE, 1.

Çok gizli tutulacaktır

Erzurum, 22/8/1919

GENELGE

Pek güvenilir kaynaklardan elde edilen bilgilere göre İstanbul Rum Patrikhanesinde Mavri Mira adında bir kurul kurulmuştur. Bunun başkanı Patrik Vekili Droteos, üyeleri: Atinegora, İnoz Metropolitidi, Yunan Kaymakamı Giritli Katehakis, Katelopolos, Dipasimas, Ayınpa, Polimitis, Siyari ismindeki kişilerdir.

Kurul doğrudan doğruya Venizelos'dan direktif alıyor. Rumların ve Yunan Hükûmetinin para yardımıyla pek büyük bir sermayesi vardır.

Görevi, Osmanlı illerinde çeteler kurup yönetmek, mitingler ve progaganda yapmaktır. Yunan Kızılhaçı da bu gibi insancıl bir perde altında çete örgütü kurmak, ayaklanma önlemlerini hazırlamaktadır. Böylece ilâç ve sağlık gereçleri adı altında silâh cephane ve donanımları Osmanlı ülkelerine sokmaktır. Dahası resmî göçmenler komisyonu da Mavri Mira kurulunun emrindedir.

İstanbul Patrikhanesi ve Yunan Konsolosluğu silâh ve cephane deposu halini almıştır ve dahası kiliseler tapınaktan çok askerî ambarlar gibi kullanılmaktadır.

Ermeni Patriği Zaven Efendi de Mavri Mira kurulu tarafından satın alınmıştır.

Rum mekteplerinin önce bizim yapıp da tam şimdi sırası iken ne yazık ki bıraktığımız izci örgütleri tümüyle Mavri Mira kurulu tarafından yönetilmektedir. İstanbul, Bursa, Bandırma, Balıkesir, Tekirdağ ve bunlara bağlı yerlerdeki izci örgütleri tamamlanmıştır. İzçiler yalnız çocuklar değildir. Yirmi yaşını aşkın gençler de vardır içlerinde. Anadolu'da Samsun ve Trabzon cephane dağıtım yeridir. Elverişli bir durumda bir yelkenli Yunan teknesi istasyon olarak cephane ve silâhlarla yüklü olarak bu yerlerde bulundurulacaktır. Ermeni hazırlığı da tümüyle Rum hazırlığı gibidir.

Mustafa Kemal

BELGE, 2.

Çözölmüş şifre

Kastamonu, 24/2/1920

ÖRNEK

Trabzondan sayı 182 adi mektup (Kastamonuda Göçmenler Komisyonuna)

Size rica ederiz ki Pontus Derneğimizle ilgili ne dileklerin varsa bize başvurmalsınız. Bize bağlı oluyorsunuz. Aylık ödentinizi bize göndereceksiniz. Biz de size alındı göndereceğiz ve gereksinimlerinizi göndermek üzere derneğimizin merkezine bu yolda bilgi verdik. Eski Meb'us Başkan Kokidis, Üye Anderyadis, Kâtip (okunmuyor)

ÖTEKİ ÖRNEK

Taahhütlüdür. Sayı 190 (İneboluda Rum Göçmen Derneğine)

Efendiler,

30 Aralık 1919 tarihli mektubunuzu aldık. Bölgeler doğrudan doğruya İstanbuldaki Genel Merkeze bağlıdır. Genel Merkezden bize böyle bildirildi. Size öneririz. Hemen Genel Merkeze başvurunuz. Onlar zorunlu işler için size... bulunacaklardır. Gereken paralar için de bilgi vereceklerdir. Bunlar için bugün Merkez Kuruluna yazdık ve bir de yazdık ki size gerekli olan direktifleri versinler. Bize gönderdiğiniz mektubun bir örneğini de Merkeze gönderdik.

Başkan, Üye, Kâtip

Ankarada K.O. 20 Komutanlığına
Temsilci Kurula

1 - Trabzon Pontus Derneği tarafından İnebolu ve Kastamonu şubelerine yazılan mektupların Türkçe çevirileri yukarıya çıkartıldı.

2 - Mektupların aslını İnebolu postanesinden doğrudan doğruya Kastamonuya gönderilmesini Vali Beyin emrettiği bilgi olarak sunulur.

Bölge Komutanı
Osman

VESİKA, 3.**İstihbarat****Adet****44****Şifre****1 Haziran 1335****Diyarbakır, Erzurum, Van, Bitlis, Mamuretülâziz, Sivas Vilâyetlerine
Erzincan, Kayseri Müstakil Mutasarrıflığına**

Vilâyatı Şarkiye Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin vilâyet merkezleriyle livalarında ve mülhakatında teşkilâtı var mıdır? Bellibaşlı müessis ve mümessilleri kimlerdir? Civar vilâyetlerdeki teşkilâtı ile haiz-i irtibat ve muhabere midir? Başka cemiyat var mıdır? Bittahkik iş'arına inayetlerini rica ederim.

Mustafa Kemal**VESİKA, 4.****2732/187****Elâzizden, 18/6/1335****Vürudu 20****Üçüncü Ordu Müfettişliğine****C: 1 Haziran 1335, İstihbarat 44**

Vilâyatı Şarkiye Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin burada bir şubesi mevcut olup ve mütehayyızını memleket ve eşraf da bu (B maiyet zara) sıra Erzurum, Sivas, Diyarbakır ile muhabere etmektedir. Bundan başka İtilâf ve Hürriyet, Sulh ve Selâmet Fırkaları ile Kürdistan Teali Cemiyetinin birer şubeleri ve Muallimin Cemiyeti namile de ayrıca teşekkül etmiş bir cemiyet bulunduğu maruzdur.

Elâziz Vali Vekili**Hulûsi****VESİKA, 5.****İstihbarat****Adet****44****Şifre****1 Haziran 1335****Trabzon Vilâyeti Aliyesine**

1 - Trabzonda müteşekkil Ademi Merkeziyet Cemiyetinin tarihi teassüsü ve programı nedir? Hükûmetin müsaadesine mazhar mıdır? Müessisleri kimlerdir? Şimdiye kadar hükûmetçe mazbut olan ef'alile hattı hareketleri nedir?

2 - Vilâyatı Şarkiye Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin Trabzondaki merkez ve mümessilleri kimlerdir?

3 - Her iki cemiyetin merkez ve mülhakatı vilâyetteki teşkilâtı ne derecededir? Bu iki cemiyetten başka cemiyat var mıdır? Müsaraaten imba buyurulmasını rica ederim.

Mustafa Kemal**VESİKA 6.****434****Trabzon, 9/6/1335****Vürudu 10****Havzada Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine****C: 1 Haziran 1335 ve 44 şifreye:**

Trabzonda Ademi Merkeziyet Cemiyeti yoktur. Dersaadette müteşekkil Trabzon ve Havalisi Ademi Merkeziyet Cemiyeti tarafından birkaç ay evvel gelip, geçenlerde avdet eden Nazmi Nuri Efendi isminde bir murahhasın teşebbüsü üzerine Of kazası ile Lâzistan livası dahilinde Ademi Merkeziyet şubeleri açılmıştır. Trabzon Muhafazi Hukuku Millîye Cemiyeti memleketin ilerigelen eşraf ve mütehayyızını meyanından müntehap ve Murat Hanzade Ziya ve Nemlizade Sabri ve Çulhazade Kadri ve Hacı Ali Hafız-zade Mehmet Salih ve Kazazzade Hüseyin ve Abanoszade Hüseyin ve Hatipzade Emin Efendilerden mürekkeptir ve bu heyetin ikdamatı, rabıtai Osmanîyenin muhafaza-

BELGE, 3.**Haber alma****Sayı****44****Şifre****1 Haziran 1919****Diyarbakır, Erzurum, Van, Bitlis, Elazığ, Sivas İllerine
Erzincan, Kayseri Bağımsız Mutasarrıflıklarına**

Doğu İlleri Hakları Savunma Derneğinin il merkezleriyle sancaklarında ve bunlara bağlı yerlerde örgütleri var mıdır? Bellibaşlı kurucu ve temsilcileri kimlerdir? Komşu illerdeki örgütleriyle bağlantı ve haberleşme sağlanmış mıdır? Başka dernekler var mıdır? Araştırılarak bildirilmesine yardımınızı rica ederim.

Mustafa Kemal**BELGE, 4.****2732/187****Elazığdan, 18/6/1919****Gelişi 20****Üçüncü Ordu Müfettişliğine****K: 1 Haziran 1919, Haber alma 44**

Doğu İlleri Hakları Savunma Derneğinin burada bir şubesi olup bu yerin ileri gelen ve hatırı sayılı kişiler de bu (B maiyet zara) sıra Erzurum, Sivas, Diyarbakır ile haberleşmektedir. Bundan başka İtilâf ve Hürriyet, Sulh ve Selâmet Partileriyle Kürdistan Yükselme Derneğinin birer şubeleri ve Öğretmenler Derneği adıyla da ayrıca kurulmuş bir dernek bulunduğu bilgimize sunulur.

Elazığ Vali Vekili**Hulûsi****BELGE, 5.****Haber alma****Sayı****44****Şifre****1 Haziran 1919****Yüksek Trabzon Valiliğine**

1 - Trabzonda kurulmuş Merkezden Bağımsızlık Derneğinin kuruluş tarihi ve programı nedir? Hükûmetin iznini almış mıdır? Kurucuları kimlerdir? Şimdiye kadar hükûmetçe saptanmış olan davranış ve tutumları nedir?

2 - Doğu İlleri Hakları Savunma Derneğinin Trabzondaki merkez üyeleriyle temsilcileri kimlerdir?

3 - Her iki derneğin il merkezinde ve bağlı yerlerdeki örgütlenmesi ne aşamadır? Bu iki dernekten başka dernekler var mıdır? Tezelden bildirilmesini rica ederim

Mustafa Kemal**BELGE, 6.****434****Trabzon, 9/6/1919****Gelişi 10****Havzada Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine****K: 1 Haziran 1919 ve 44 şifreye:**

Trabzonda Merkezden Bağımsızlık Derneği yoktur. İstanbulda kurulmuş Trabzon ve Yöresi Merkezden Bağımsızlık Derneği tarafından birkaç ay önce gelip, geçenlerde geri dönen Nazmi Nuri Efendi adında bir delegenin girişimi üzerine Of kazası ile Rize sancağı içinde Merkezden Bağımsızlık şubeleri açılmıştır. Trabzon Ulusal Hakları Savunma Derneği memleketin ileri gelen ve hatırı sayılı kişiler arasından seçilmiş ve Murat Hanzade Ziya ve Nemlizade Sabri ve Çulhazade Kadri ve Hacı Ali Hafız-zade Mehmet Salih ve Kazazzade Hüseyin ve Abanoszade Hüseyin ve Hatipzade Emin Efendilerden oluşmaktadır ve bu kurulun çalışmaları, Osmanlı birliğinin koruma-

sı gibi bir hissi vatanperveraneden mülhemdir. Bu cemiyetin bütün mülhakatta birer şubesi bulunuyor. Bundan maada Trabzonda bir de İhtiyat Zabitan Cemiyeti olduğunu arzyle-
rim.

**Vali
Mehmet Galip**

VESİKA, 7.

Deraliye, 19 Mart 1335

Erzurumda Vilâyatı Şarkıye Müdafaa Millîye Cemiyeti Şube Reisliğine

Cemiyetimizin maksadı teşekkül ve gayet mesaisi evelce bertafsil iş ar olunmuştu. Muayyen bir azim ile bu gayeyi takip eden Cemiyetimiz mesaisini daha müsmir bir şekle ifrağla müslüman anasırın hukukunu müdafaa etmek için Le Pays namile Fransızca yevmî bir gazete neşrine başlanmış olduğu gibi Hâdisat gazetesinin imtiyazını da deruhde eylemiştir, Vilâyatı Şarkıyehin İdareî Osmanîyede kalması ve birtakım müfteriyyatla müslüman anasırın hukukunun mahvına meydan verilmemesi için bitaraf bu iki yevmî gazetelerle neşriyatta bulunan cemiyet diğer taraftan da İstanbuldaki Düvelî Mütelifî mümessillerine ve İtilâf Devletleri başvekillerine bir sureti gönderilecek olan muhturayı vermiş ve müdafaaî hukuku millîye için Avrupaya bir heyeti murahhasa gönderilmesini de tahtı karara..

VESİKA, 8.

**Diyarbakirden, 8/6/1335
Vürudu 14**

Dokuzuncu Ordu Kıtaatı Müfettişliğine

C: 1/6/1335 ve 44 şifreye:

Burada Vilâyatı Şarkıye Müdafaaî Hukuk Cemiyeti teşekkül etmemiştir. Ancak bu yakınlarda Erzurum ve Trabzondan vilâyet belediyesine keşide olunan Kürdistan hakkındaki heyecanamız telgrafnamelerden telâşa düşen ahalî huristiyaniyenin? Bu bapta bazı teşebbüsatta buldukları meşhuttur. Maamafih bu hususta vilâyetçe tenvir ve irşadet sureti yazılmıştır. Diyarbakırda bazı.....gençlerden teşekkül eden Kürt Cemiyeti İngiliz himayesinde bir Kürdistan istiklâliyetini takip eden propaganda yapması üzerine buraya gelen Süleymaniye hâkimi siyasîsi Mister Nowilin efkârına kapılarak beynelahali bunun şiddetle reddi ve bu teşebbüsatin Cemiyetler Kanununa ademi mutabakatı hasebile mezkûr cemiyet set ve vilâyetçe takibatı kanunîye yapılmakta bulunmuştur. Elyevm Diyarbakırda İtilâf ve Hürriyet Fırkası mevcut olup bundan başka cemiyet yoktur Efendim.

**Vali Vekili
Mustafa**

VESİKA, 9. İstihbarat Şifre

Amasya, 15/6/1335

Diyarbakır Vilâyeti Vekâleti Aliyesine

C: 8/6/1335

Bütün milletin beka ve istiklâlini kurtarmak için birleştiği şu tarihî günlerde bir ecnebî devletin himayesine sığınarak zelil ve esir yaşamayı tercih eden her türlü içtihadatın, memleketi tefrikaya düşürecek her nevi cemiyatın dağıtılması pek vatanî ve zarurî bir vazife olmakla Kürt Kulübü hakkındaki tarzı hareket âcizlerince de pek muvafık görülmüştür. Şukadar ki, İtilâf Devletlerinin hakşikenane muamelâtı İzmirin Yunanlılara işgal ettirilmesi tesirile memleketin en ücra köşesinde bile husule gelen intibahî azîm her türlü ihtirasatı siyasîye ve maksadı menfaatçıyaneden münezzehtir olmak üzere "Müdafaaî Hukuku Millîye ve Reddi İlhak" Cemiyetlerini tevhit etmiş, ve bu cemiyetlere hangi zümreî siyasîyeye mensup olursa olsun her Türk, her müslüman iştirak etmiş ve vicdanı millinin tezahüratı filiyesi bütün cihana bu suretle ilân edilmekte bulunmuştur. Binaenaleyh Diyarbakır ve mülhakatında da Müdafaaî Hukuku Millîye ve Reddi İlhak Cemiyetlerinin teşekkül ve teassüsüne delâlet buyurulmasını ehemmiyetle tavsiye eylerim. Ve bilhassa Kürt Kulübününün azasile bugünkü telgrafnamei âcizi dairesinde müzakere ederek uzlaşmak muvafıktır Efendim.

**Üçüncü Ordu Müfettişi Fahrî
Yaveri Hazreti Şehriyarî
Mirliva
Mustafa Kemal**

sı gibi bir yurtseverlik duygusundan esinlenmektedir. Bu derneğin ile bağlı tüm yerlerde birer şubesi bulunuyor. Bundan başka Trabzonda bir de Yedek Subaylar Derneği olduğunu bilginize sunarım.

**Vali
Mehmet Galip**

BELGE, 7.

İstanbul, 19 Mart 1919

Erzurumda Doğu İlleri Hakları Savunma Derneği Şube Başkanlığına

Derneğimizin kuruluş amacı ve çalışma ereği daha önce ayrıntılı olarak bildirilmişti. Belirli bir kararlılıkla bu amacı güden derneğimiz çalışmalarını daha verimli bir biçime sokarak Müslüman halkın haklarını savunmak için Le Pays adında Fransızca günlük bir gazete yayımlanmaya başlanmış olduğu gibi Hâdisat gazetesinin imtiyazını da kendi üstüne almıştır. Doğu illerinin Osmanlı yönetiminde kalması ve birtakım karışıklarla Müslüman halkın haklarının yok edilmesine olanak bırakılmaması için yansız olan bu iki günlük gazeteyle yayımlar yapan dernek öbür yandan da İstanbuldaki İtilâf Devletleri temsilcilerine ve İtilâf Devletleri başbakanlıklarına bir örneği gönderilecek olan protestoyu vermiş ve ulusal haklarımızın savunulması için Avrupaya bir delege kurul gönderilmesini de karar altına..

BELGE, 8.

**Diyarbakırdan, 8/6/1919
Gelişi 14**

Dokuzuncu Ordu Birlikleri Müfettişliğine

K: 1/16/1919 ve 44 şifreye:

Burada Doğu İlleri Hakları Savunma Derneği kurulmamıştır. Ancak bu yakınlarda Erzurum ve Trabzondan il belediyesine çekilen Kürdistan konusundaki gerginlik yaratıcı telgraflardan telâşa düşen huristiyan halkın? Bu konuda bazı girişimlerde buldukları görülmektedir. Bununla birlikte bu konuda valilik tarafından aydınlatıcı ve yol gösterici yazı yazılmıştır. Diyarbakırda bazıgençlerden oluşan Kürt Derneği İngiliz koruyuculuğunda bir Kürdistan bağımsızlığı amacını güden propaganda yapması üzerine buraya gelen Süleymaniye politik yöneticisi Mister Nowil in kışkırtmalarına kapılarak yapılanlara halk tarafından sertçe karşı çıktığından bu girişimlerin Dernekler Kanununa uymaması nedeniyle sözü edilen dernek kapatılmış ve valilik tarafından kanunî kovuşturmalar yapılmakta bulunmuştur. Şimdi Diyarbakırda İtilâf ve Hürriyet Partisi bulunmakta olup bundan başka dernek yoktur Efendim.

**Vali Vekili
Mustafa**

BELGE, 9. Haber alma Şifre

Amasya, 15/1/1919

Diyarbakır Vali Vekillğine

K: 8/6/1919

Bütün milletin varlığını ve bağımsızlığını kurtarmak için birleştiği şu tarihsel günlerde bir yabancı devletin koruyuculuğuna sığınarak aşağılık durumda ve tutsak olarak yaşamayı yeğ tutan her türlü düşünce ve görüşün, memleketi kargaşaya düşürecek her türden derneklerin dağıtılması pek vatanseverce ve zorunlu bir ödev olduğundan Kürt Klübüne ilişkin tutum ve davranışımız bence de çok uygun görülmüştür. Şukadar ki, İtilâf Devletlerinin haksız davranışları İzmirin Yunanlılara işgal ettirilmesinin etkisiyle memleketin en uzak köşesinde bile doğan büyük uyanışlar her türlü politik tutku ve çıkar amacından arınmış olarak "Ulusal Hakları Savunma" ve "Merkezden Bağımsızlık" derneklerini doğurmuş, ve bu derneklere hangi politik zümreden olursa olsun her Türk, her Müslüman katılmış ve ulusal vicdanın edimli olarak böylece açıklanması bütün dünyaya duyurulmakta bulunmuştur. Şu halde Diyarbakır ili ve ona bağlı yerlerde de Ulusal Hakları Savunma ve Merkezden Bağımsızlık derneklerinin kurulup oluşmasına yardımcı olmanızı önemle öneririm. Ve özellikle Kürt Klübünün üyeleriyle bugünkü telgrafın çerçevesinde görüşerek uzlaşmak uygundur Efendim.

**Üçüncü Ordu Müfettişi
Onursal Pağışah Yaveri
Tuğgeneral
Mustafa Kemal**

VESİKA, 10.

Şifre
Zatidir

21 Mayıs 1335

Erzurumda On Beşinci Kolordu Kumandanı Paşa Hazretlerine

Ahvali umumiyemizin almakta olduğu şekli vahimden pek müteallim ve müteessirim. Millet ve memlekete medyun olduğumuz en son vazifei vicdaniyeyi yakından mesaii müşte-reke ile en iyi ifa etmek mümkün olacağı kanaatle bu son memuriyeti kabul ettim. Bir an evvel zâtı âlinize mülâki olmak arzusundayım. Ancak Samsun ve havalisinin vaziyeti asayişsizlik yüzünden fena bir akıbeta duçar olmak mahiyetindedir. Bu sebeple burada birkaç gün kalmak zarureti vardır. Bendenizi şimdiden tenvire medar olacak hususat var ise iş'arını rica eder ve gözlerinizden öperim kardeşim.

Mustafa Kemal

VESİKA, 11.

Şube 1
1327

Ankaradan, 26/5/1335

Gayet aceledir

Havzada Dokuzuncu Ordu Kıtâatı Müfettişliğine

C: 23/5/1335 tarih ve 105/3 numaralı şifreyedir.

Birçok ihtimama rağmen İzmirden muntazam malûmat alamıyoruz. Oradaki kumandanlıkla henüz irtibat temin edilemedi. 25 Mayıs'ta Manisanın da işgal edildiği ve muhabere-nin münkati olduğu telgraf memurlarından haber alındı. Maamafih Manisa istikametinde bir irtibat zabiti gönderdik. Henüz malûmat gelmedi. Kolordunun Ereğlide bulunan aksamunun şimendiferle nakline kâmilin muvaffak olamadık. Karadan yürüyüşe başladılar. Mesafenin uzaklığı hasebile ne vakit muvasalat edecekleri malûm değildir. Burada elimize geçen efradı Afyon Karahisarında Yirmi Üçüncü Fırkaya gönderiyoruz. Çünkü bu fırkanın mevcudu pek azdır.... ve Kastamonu vilâyetleriyle Kayseri Mutasarrıflığından bazı muhilli asayiş vakayı hakkında malûmat verilmeye başlanmıştır. Henüz mahiyetleri tahkik edilmektedir. Emri devletleri veçhile peyderpey arzı malûmat edeceğim.

26/5/1335 tarih ve 1 Şube 1327 numaralı olup saat 6:25 sonrada Ankara telgrafhanesine verilmiştir.

K.O. 20 Kumandanı

Mirliva

Ali Fuat

VESİKA, 12.

İstihbarat
Şifre

Havza, 27/5/1335

Ankarada Yirminci Kolordu Kumandanı Fuat Paşa Hazretlerine

C: 26/5/1335 şifre.

Afyon Karahisarındaki Yirmi Üçüncü Fırka mevcudu hazırı nedir? Bunu takviye için hangi menabiden istifade edilmektedir? Bugünkü vaziyeti umumiyemize nazaran mezkûr fırkaya nasıl bir vazifinin tevcihini tasavvur buyuruyorsunuz? Konyada filhakika işitildiği gibi bir vatan ordusu müteşekkil midir? Vali ile tanıştınız mı? Gözlerinizden öperim.

Mustafa Kemal

VESİKA, 13.

İstihbarat
Şifre

Havzadan, 27/5/1335

Konyada Yıldırım Kıtâatı Müfettişliğine

Düveli İtilâfiye kuvvetlerinin Manisayı işgal ettikleri haber alınmıştır. Bu baptaki malû-matı devletlerini rica ederim.

Afyon Karahisarında bulunan fırkanın tezyidi kuvvetine imkânı maddî bulunabilecek midir? Bu fırkaya bugünkü ahval karşısında nasıl bir vazife tevcihi ihtimali olduğu; Konyada bir vatan

BELGE, 10.

Şifre
Kişiyi özeldir

21 Mayıs 1919

Erzurumda On Beşinci Kolordu Komutanı Paşa Hazretlerine

Genel durumumuzun almakta olduğu tehlikeli durumda çok acı ve üzüntü duyuyorum. Millet ve memlekete borçlu olduğumuz en son vicdan ödevini yakından ve birlikte çalışarak en iyi yerine getirme olanağı bulunacağı inancıyla bu son görevi kabul ettim. Bir an evvel sizinle buluşmak istiyorum. Ancak Samsun ve yöresinin durumu içdüzensizlik yüzünden kötü bir sonuca uğrayabilecek niteliktedir. Bu nedenle burada birkaç gün kalmak zorunluğu vardır. Beni şimdiden aydınlatmaya yarayacak noktalar varsa bildirilmesini rica eder ve gözlerinizden öperim kardeşim.

Mustafa Kemal

BELGE, 11.

Şube 1
1327

Ankaradan, 26/5/1919

Çok ivedidir

Havzada Dokuzuncu Ordu Birlikleri Müfettişliğine

K: 23/5/1919 tarih ve 105/3 sayılı şifreyedir.

Çok uğraşıldığı halde İzmirden düzenli bilgi alamıyoruz. Oradaki komutanlıkla daha bağlantı sağlanamadı. 25 Mayıs'ta Manisanın da işgal edildiği ve haberleşmenin kesildiği telgraf memurlarından haber alındı. Bununla birlikte Manisa doğrultusunda bir bağlantı su-bayı gönderdik. Daha bilgi gelmedi. Kolordunun Ereğlide bulunan birliklerinin demiryoluyla taşınmasında tam başarılı olamadık. Karadan yürüyüşe başladılar. Yolun uzaklığında ne vakit varabilecekleri bilinmiyor. Burada elimize geçen erleri Afyonda Yirmi Üçüncü Tü-mene gönderiyoruz. Çünkü bu tümendeki erlerin sayısı çok azdır.....Ve Kastamonu il-leriyle Kayseri Sancağından iç güvenliği bozucu kimi olaylarla ilgili bilgi verilmeye başlan-mıştır. Şu ara nitelikleri araştırılmaktadır. Yüksek emrinize uygun olarak sürekli bilgi vere-çğim.

26/5/1919 tarih ve 1 Şube 1327 sayılı olup saat 6:25 sonrada Ankara telgrafhanesine ve-rilmiştir.

K.O. 20 Komutanı

Tuğgeneral

Ali Fuat

BELGE, 12.

Haber alma Şifre

Havza, 27/5/1919

Ankarada Yirminci Kolordu Komutanı Fuat Paşa Hazretlerine

K: 26/5/1919 şifre.

Afyondaki Yirmi Üçüncü Tümenin bugünkü mevcudu nedir? Bunu güçlendirmek için hangi kaynaktan yararlanılmaktadır? Bugünkü genel durumumuza göre o tümene ne gibi bir görev vermeyi düşünüyorsunuz? Konyada kulağımıza geldiği gibi bir vatan ordusu ger-çekten kurulmuş mudur? Vali ile tanıştınız mı? Gözlerinizden öperim.

Mustafa Kemal

BELGE, 13.

Haber alma
Şifre

Havzadan, 27/5/1919

Konyada Yıldırım Birlikleri Müfettişliğine

İtilâf Devletleri kuvvetlerinin Manisayı işgal ettikleri haber alınmıştır. Bu konudaki bilginizi rica ederim.

Afyonda bulunan tümenin gücü artırılabilir inidir? Bu tümene bugünkü durumlar karşısında nasıl bir görev verilebileceği; Konyada bir vatan ordusu kurulmakta olduğuna ilişkin bazı

ordusu teşkil edilmekte olduğuna dair bazı havadisler şayi olduğundan bunun mahiyet v teşkilâtı esasıyesi hakkında tenvir buyurulmaklığını hassaten rica ederim.

Dokuzuncu Ordu Kıtaat Müfettişi
Mustafa Kemal

VESİKA, 14.

Ankara, 28/5/1335

Ankaradan: Dokuzuncu Ordu Kıtaatı Müfettişliğine

Mevrut 547 numaralı şifredir

C: 27/7/1335 şifreye:

Yirmi Üçüncü Fırkanın efrat mevcudu ancak dokuz yüze iblâğ edilebildi. Ankara kalemî tahsis edilmiştir. Mahallinden de ihzarı için teşebbüsatta bulundum. Henüz bir cevap alamadım. Yirmi Üçüncü Fırka Tarsusta malûmu âlileri olan fırkadır. Yeni emrime girmiştir. Kabiliyetli bir hale girmesine çalışılmaktadır. Burdur ve Isparta ve Kasabada bir taburu vardır. Mütebaki kuvveti Afyon Karahisarındadır. Bir işgal vaziyeti karşısında ordugâhlarında kuvvet çoğaltmaya kadar mevkilerini terketmeyecek ve duçarı tecavüz olursa ahali mahalliyeden alacakları takviye ile mevkilerini müdafaa edeceklerdir. Konyada vatan ordusunun teşkilinden haberdar değilim. Vali ile tanışmaya çalışıyorum. Maatteessüf Yunan askeri Manisayı da işgal etmiş. Ahali işgali ret için bir miting yapmış. Arzı ihtiram eylerim.

K.O. 20 Kumandanı
Mirliva
Ali Fuat

VESİKA, 15.

Zatı Devletlerine mahsustur
259

Konya, 30/5/1335

Havzada Dokuzuncu Ordu Kıtaatı Müfettişliğine

C: 27 ve 29 Mayıs 1335 tarihli şifreye:

1 - Yunan ordusu Manisa ve Aydın civarlarını işgal etmiş ve Afyon Karahisarındaki fırkanın civardan takviye kuvvetine çalışılıyor. Rum olan mutasarrıfının tebdili müyesser oldu. Fırka oradaki asayiş muhafaza ile beraber her türlü işgal hâdisesine her türlü vesaitle mukavemet edecektir. Bu vesait hazırlanıyor. Konyadan orduya zahîr olabilecek bir kuvvet ihzara çalışıyoruz. Ancak maddî bir isim ve unvana malik değildir.

2 - İzmir Müdafaaî Millîye ve Reddi İlhak Cemiyeti Denizlide bulunmaktadır Efendim.

Yıldırım Kıtaatı Müfettişi
Cemal

VESİKA, 16.

Zata mahsustur
Şifre
Adet
38 hususî

Havza, 1/6/1335

Erzurumda On Beşinci Kolordu Kumandanlığına
Samsunda Üçüncü Kolordu Kumandanlığına
Diyarhekirde On Üçüncü Kolordu Kumandanlığına

1 - Yunan ordusu Manisa ve Aydın civarlarını da işgal eylemiştir.

2 - Afyon Karahisarındaki Fransız müfrezesinden bir müslüman çavuş Karahisar ve civarının İtalyanlar tarafından işgal edileceğini, bunu müteakip Fransız müfrezesinin oradan çekileceğini söylemiş. Karahisardan on saat mesafede bulunan bir şimendifer köprüsünün Fransız askeri tarafından muhafaza olunduğu, Karahisar içinde ve ordugâhta bulunan cepaneliklerimizin ecnebî askerlerinin daimî surette tahtı tarassudunda bulunduğu Yirmi Üçüncü Fırkanın raporuna atfen Yirminci Kolordu Kumandanlığından bildirilmiştir.

haberler yayıldığından bunun gerçek niteliği ve kuruluş düzeni hakkında aydınlatılmaklığını özellikle rica ederim.

Dokuzuncu Ordu Birlikleri Müfettişi
Mustafa Kemal

BELGE, 14.

Ankara, 28/5/1919

Ankaradan: Dokuzuncu Ordu Birlikleri Müfettişliğine

Gelen 547 sayılı şifredir

K: 27/7/1919 şifreye:

Yirmi Üçüncü Tümenin er sayısı ancak dokuz yüze yükseltilebildi. Ankara birliği oraya ayrılmıştır. Yerinden de hazırlık yapılması için girişimlerde bulundum. Daha bir karşılık alamadım. Yirmi Üçüncü Tümen Tarsusta sizce bilinen tündür. Yeni emrine girmiştir. Yetenekli bir duruma girmesine çalışılmaktadır. Burdur ve Isparta ve Kasabada bir taburu vardır. Kuvvetlerinin geri kalanı Afyondadır. Bir işgal durumu karşısında birliklerinde kuvvet çoğaltmaya kadar yerlerini bırakmayacak ve saldırıya uğrayacak olursa ora halkından alacakları destekçi güçlerle buldukları yerleri savunacaklardır. Konyada vatan ordusunun kuruluşundan haberim yok. Vali ile tanışmaya çalışıyorum. Yazık ki Yunan askeri Manisayı da işgal etmiş. Halk işgale karşı çıkmak için bir miting yapmış. Saygı sunarım.

K.O. 20 Komutanı
Tuğgeneral
Ali Fuat

BELGE, 15.

Yüksek kişiye özeldir
259

Konya, 30/5/1919

Havzada Dokuzuncu Ordu Birlikleri Müfettişliğine

C: 27 ve 29 Mayıs 1919 tarihli şifreye:

1 - Yunan ordusu Manisa ve Aydın yörelerini işgal etmiş ve Afyondaki tümenin o yöreden güçlendirilmesine çalışılıyor. Rum olan mutasarrıfını değiştirebildik. Tümen oradaki düzeni korumakla birlikte her türlü işgal olayına her türlü araçla dayanacaktır. Bu araçlar hazırlanıyor. Konyada orduya yardımcı olabilecek bir kuvvet hazırlamaya çalışıyoruz. Ancak bunun belirli bir adı ve sanı yoktur.

2 - İzmir Ulusal Savunma ve Katılmayı Kabuletmeme Derneği Denizlide bulunmaktadır Efendim.

Yıldırım Birlikleri Müfettişi
Cemal

BELGE, 16.

Kişiyeye özeldir
Şifre
Sayı
38 özel

Havza, 1/6/1919

Erzurumda On Beşinci Kolordu Komutanlığına
Samsunda Üçüncü Kolordu Komutanlığına
Diyarbakırda On Üçüncü Kolordu Komutanlığına

1 - Yunan ordusu Manisa ve Aydın yörelerini de işgal etmiştir.

2 - Afyondaki Fransız birliğinden bir Müslüman çavuş Afyon ve yöresinin İtalyanlar tarafından işgal edileceğini, bunun ardından Fransız birliğinin oradan çekileceğini söylemiş. Afyondan on saat uzaklıkta bulunan bir demiryolu köprüsünün Fransız askeri tarafından korunmakta olduğu, Afyon içinde ve ordu merkezinde bulunan cepaneliklerimizin yabancı askerlerinin sürekli olarak gözetimi altında bulunduğu Yirmi Üçüncü Tümenin raporuna dayanılarak Yirminci Kolordu Komutanlığından bildirilmiştir.

3 - Afyon Karahisarındaki fırkamızın takviyesine çalışıldığı, her türlü işgal hâdisesine mukavemete hazırlandığı ve Konyada orduya zahir olabilecek millî bir kuvvet ihzarına uğraşıldığı, İzmir Müdafaai Millîye ve Reddi İlhak Cemiyeti merkezinin Denizlide bulunduğu Yıldırım Kıtâatı Müfettişliğinden bildirilmiştir. Arzu malûmat eyleyim.

Dokuzuncu Ordu Kıtâatı Müfettişi
Fahrî Yaveri Hazreti Şehriyarî
Mirliva
Mustafa Kemal

VESİKA, 17.
Müstaceldir.
Şifre zatî

16/6/1335

Erkânharbîye Umumîye Reisi Cevat Paşa Hazretlerine
Halen Edirne'de kolordu kumandanının kim olduğunu ve Cafer Tayyar Beyin elyevm nerede bulunduğunu lütfen iş'ar buyurmanızı rica ederim

Mustafa Kemal

VESİKA, 18.
597

17/6/1335

Üçüncü Ordu Müfettişliğine

C: 16/6/1335 dir.

Cafer Tayyar Bey Birinci Kolordu Kumandanı olarak Edirnededir Efendim.

Erkânharbîye Umumîye Reisi
Cevat

VESİKA, 19.
Acele şifredir.

Amasyadan, 18/6/1335

Edirne'de Birinci Kolordu Kumandanı
Cafer Tayyar Beyefendiye

İstiklâli millîmizi boğan ve inkısamı vatan tehlikelerini ihzar eden Düvelî İtilâfiyenin icraatı ve hükûmeti merkezîyenin esir ve âciz vaziyeti malûmunuzdur. Milletin mukadderatını bu mahiyette bir hükûmete teslim etmek maazallah inkıza münkat olmak demektir. Tekmil Anadolu ahalisi istiklâli millîyi tahlis için baştan aşağı yekvücut bir hale getirilmiş ve bilaistisna teknil kumanda heyetleri ve arkadaşlarımız yüksek bir fedakârî ile müşterek itihazı karar eylemiştir.

Valî ve mutasarrıfların hemen kâffesi de bu halka trafına alınmıştır. Bu âli hedef için Müdafaai Hukuku Millîye ve Reddi İlhak Cemiyetinin unvanı şâmil kabul edilmiştir. Anadoludaki Reddi İlhak Cemiyetinin unvanı şâmil kabul edilmiştir. Anadoludaki teşkilât kaza ve nahiyelere kadar tevessü ediyor. İngiliz himayesinde bir müstakil Kürdistan teşkilî hakkındaki İngiliz propagandası ve bunun taraftarını da bertaraf edildi. Kürtler de Türklerle birleşti.

Trakya Cemiyeti ve Edirne Vilâyeti Müdafaai Hukuku Millîye Cemiyeti ile de elele vermek ve umum Anadolu ve Trakya Müdafaai Hukuku Millîye ve Reddi İlhak Cemiyetlerini tevhit etmek ve Anadolu ve Rumeli umum vilâyatının murahhaslarından mürekkep kuvvetli bir heyeti merkeziye teşkil etmek takarrür etti. Bu heyetin İstanbulun murakabesinden ve ecebî devletlerinin nüfuz ve tesirinden tamamile azade kalacak ve sadayı millîyi gür bir sesle cihana duyuracak veçhile Anadolunun merkezinde ve en münasip olarak Sıvasta in'ikadı münasip görülmüştür. Lüzumuna göre İstanbulda haizî salâhiyet olmamak üzere bir heyeti müessesse bulundurulabilir. Ben İstanbulda iken Trakya Cemiyeti azasile teatîi efkâr etmiş idim. Şimdi zamanı geldi, icap edenlerle mahremane görüşerek derhal teşkilâta bulunulmasını ve buraya kıymettar bir iki zatın murahhas olarak ve fakat ketmi hüviyetle Samsun veya şimenâifer tarikıyla yola çıkarılmasını ve onlar gelinceye kadar da Edirne vilâyetinin vekil ve müdafaii olmak üzere Anadoluda beni tevkil ettiklerine dair imzaları tahtında bir vesikanın imzayı âlinizle ve şifreli telgrafla bildirilmesini rica ederim.

Bu gaye-i istiklâl tahsil olununcuya kadar tamamile milletle birlikte fedakârane çalışacağımı mukaddesatım namına yemin ve bunun gördüğüm arzuyu millî üzerine her tarafa tamim ettim. Artık benim için Anadoludan hiçbir yere gitmemek katî'dir. Bu karar umum arkadaşlarımızın karar ve kanaatine tamamile müstenittir. Gözlerinizden öperim. Telgrafların vusulünün de sürati iş'arına muntazırım.

Üçüncü Ordu Müfettişi
Fahrî Yaveri Hazreti Şehriyarî
Mirliva
Mustafa Kemal

3 - Afyondaki tümenimizin güçlendirilmesine çalışıldığı, her türlü işgal olayına karşı direnmeye hazırlandığı ve Konyada orduya yardımcı olabilecek millî bir kuvvet hazırlanmaya uğraşıldı. İzmir Ulusal Savunma ve Katılmayı Kabuletmeme Derneği merkezinin Denizlide bulunduğu Yıldırım Birlikleri Müfettişliğinden bildirilmiştir. Bilginize sunarım.

Dokuzuncu Ordu Birlikleri Müfettişi
Padişahın Onursal Yaveri Tuğgeneral
Mustafa Kemal

BELGE, 17.
İvedidir
Şifre kişiye özel

16/6/1919

Genelkurmay Başkanı Cevat Paşa Hazretlerine
Şimdi Edirne'de kolordu kumandanının kim olduğunu ve Cafer Tayyar Beyin bugün nerede bulunduğunu bildirmek iyiliğinde bulunmanızı rica ederim.

Mustafa Kemal

BELGE, 18.
597

17/6/1919

Üçüncü Ordu Müfettişliğine

K: 16/6/1919 dur.

Cafer Tayyar Bey Birinci Kolordu Komutanı olarak Edirnededir Efendim.

Genelkurmay Başkanı
Cevat

BELGE, 19.
İvedi şifredir

Amasyadan, 18/6/1919

Edirne'de Birinci Kolordu Komutanı
Cafer Tayyar Beyefendiye

Ulusal bağımsızlığımızı boğan ve ülkenin bölünmesi tehlikelerini hazırlayan İtilâf Devletlerinin yaptıklarını İstanbul hükûmetinin tutsak ve güçsüz durumunu bilirsiniz. Millet'in kaderini bu nitelikte bir hükûmete bırakmak Allah esirgesin batışa boyun eymek demektir. Tüm Anadolu halkı ulusal bağımsızlığı kurtarmak için baştan aşağı tek beden duruma getirilmiş ve ayrıksız tüm komuta kuralları ve arkadaşlarımız yüksek bir özveriyle birlikte karar almışlardır.

Valî ve mutasarrıfların hemen hepsi de bu halkın içine alınmıştır. Bu yüce erek için Ulusal Hakları Savunma ve Katılmayı Kabuletmeme Derneğinin kapsamlı sanı kabul edilmiştir. Anadoludaki örgütler ilçe ve bucaklara kadar yayılıyor. İngiliz korumacılığında bağımsız bir Kürdistan kurulması konusundaki İngiliz propagandası ve bunun yandaşları da ortadan kaldırıldı. Kürtler de Türklerle birleşti.

Trakya Derneği ve Edirne İli Ulusal Hakları Savunma Derneği ile de elele vermek ve bütün Anadolu ve Trakya Ulusal Hakları Savunma ve Katılmayı Kabuletmeme Derneklerini birleştirmek ve Anadolu ve Rumelinin tüm illerinin delegelerinden oluşan kuvvetli bir merkez kurulur kurmak kararlaştırıldı. Bu kurulun İstanbulun denetiminden ve yabancı devletlerinin sızma ve etkisinden tümüyle uzak kalacak ve milletin sesini gür bir biçimde dünyaya duyuracak yolda Anadolunun merkezinde ve en elverişli olarak Sıvasta toplanması uygun görülmüştür. Gerekirse İstanbulda yetkili olmamak üzere bir temsilci kurul bulundu-rulabilir. Ben İstanbulda iken Trakya Derneği üyeleriyle görüş alış verişinde bulunmuşum. Şimdi zamanı geldi, gerekenlerle gizlice görüşerek hemen örgütlenmesini ve buraya değerli bir iki kişinin delege olarak ve ama kimliklerini gizliyerek Samsun üzerinden veya demiryoluyla yola çıkarılmasını ve onlar gelinceye kadar da Edirne ilinin Anadolu vekil ve savunucusu olmak üzere bana vekâlet verdiklerini bildirir imzaları altında bir belgenin sizin imzanızla ve şifreli telgrafla bildirilmesini rica ederim.

Bu bağımsızlık amacı elde edilinceye kadar bütün milletle birlikte özveriyle çalışacağımıza kutsal inançlarım üzerine and içtim ve bunu gördüğüm ulusal istek üzerine her yana genelge ile bildirdim. Artık benim için Anadoludan hiçbir yere gitmemek kesindir. Bu karar tüm arkadaşlarımızın karar ve kanılarına dayanmaktadır. Gözlerinizden öperim. Telgrafların geldiğinin de tez bildirilmesini beklemekteyim.

Üçüncü Ordu Müfettişi
Padişahın Onursal Yaveri
Tuğgeneral
Mustafa Kemal

VESİKA, 20.**Zata mahsustur.****Bursa, 27 Haziran 1335****Sıvas Vasıtasile Dokuzuncu Ordu Müfettişliğine**

1 - On Yedinci Kolordu Kumandanlık vekâletinin nez'ile esasen kumandanı olduğum Elli Altıncı Fırkanın İzmirden Mudanya tarikiyle Bursaya naklolunmuş olan bakıyetüssüyununun tanzim ve teşkili için emri aldığım andan nihayet yirmi dört saat sonra bulunduğum mahalden hareketim hakkında açık olarak yazılan telgraf üzerine makasıdı milliyeyi hayyizi file isal edecek vesaiti kâfiye ... bulamadığımdan fırkamı tanzim ve tensika muvaffak olur-sam daha iyi hidematın icrasını kabil gördüğümden 21/6/1335 sabahı Kuladan Bursa istikametine harekete mecbur oldum. Maamafih hükûmeti merkezîyenin evamiri müekkedesini telâkki ve infaza sâyeden memurını mülkiyenin aykırı vaziyetine ve mesaima engel olan bütün mukabil vaziyetlere rağmen tekmil Aydın vilâyetinin muhtelif mahallerinde bir hareketi milliyenin başlangıcını temin, donmuş ve sönmüş ruhların heyecanı millî ile kıpırdanması memleketin istihlâsı için elzem olduğu fikrini her tarafa yaymaya muvaffak oldum.

2 - 22 Haziran 1335 tarihli iki emirnamelerini bugünkü 27 Haziran 1335 günü Bursaya muvasalatla aldım. Kanaat ve icraatı sâmilelerini vatan ve milletin kuvvet alması için yegâne yol olduğuna imanı kavim olduğunu bittabi zâtı devletleri de bilirler. Binaenaleyh bu hususta hemen teşebbüsata başladım. Neticesini arzedeceğim. Aynı zamanda bu hususta doğruca benim yazmaklığıma rağmen Çinede Elli Yedinci Fırkaya da emir buyurulmasını muvafık bulurum.

3 - Kısa zamanda fırkamı her türlü gösterilen mümanaatı resmîyelere rağmen ikmale çalışarak amali milliyenin tatmini için buraca tevessülü mümkün olan icraatı icraya çalışacağım.

4 - Din ve milletimizin istihlâsı yolunda attığınız büyük adımlarda muvaffak olacağınıza tamamen kaniim. Evamiri sâmilelerinin devamını istirham eyerim.

**Fırka 56 Kumandanı
Miralay Bekir Sami****VESİKA, 21.****Numara
663****Erzurumdan, 9/6/1335
Vürudu 13****Dokuzuncu Ordu Kıtaatı Müfettişliğine**

İzmirin işgali hakkında alınan ilk malûmat üzerine berayı protesto bazı zevat "....." toplanmıştır. Eşraf ve mütehayyizan ile gazete mümessilleri dairesi mülkiyede toplanmışlar ve birçok müzakere cereyan ettikten sonra umum millet namına protesto telgrafi yazılmasına karar verilmişken mitingün Rumların belki münasebetsizliklerine maruz kalınması ve hiç yoktan başka bir hâdise olur düşüncesine binaen kararlarının mevkiî file konulmadığı ve teşebbüsün icabında yapılmak üzere gizli hazırlıktan ibaret kaldığı, içtimada hazır bulunan İstirati Polidinin Rumlar tarafından hiçbir suretle tezahürat icrasına müsaade edilmeyeceği vadinde bulunduğu, ahalinin son derece heyecanlı, hususile Trabzon hakkında böyle bir teşebbüs halinde son damlaya kadar müdafaa azminde oldukları, Rumlarla islâmların arasının gergin bulunduğu, muhilli asayiş bir vak'a olmadığı Üçüncü Fırka Kumandanlığı Vekâletinden bildirilmektedir.

**K.O. 15 Kumandanı
Kâzım Karabekir****VESİKA, 22.****Müstaceldir****Sivastan, 3/6/1335
Vürudu 5****Dokuzuncu Ordu Kıtaatı Müfettişliğine**

C: 3 Haziran 1335 şifreye:

Vilâyet dahilinde hiçbir mahalde hiçbir gûna daii endişe ahval mevcut değildir ve Ermenileri tethiş edecek hâdise dahi vukubulmamıştır. Yalnız son İzmir hâdisesi dolayısıyla vukubulan tezahürattan müteessiren ve bunu kendi emellerinin husulüne bir mâni addederek nazarı dikkati celp ve ecnebî askeri celp için bililtizam teşebbüsatta ve hilâfi hakikat işaat ve ihbaratta buldukları muhakkaktır. Bunların cümlesinin biasas olduğunu arzeylerim Efen-dim.

**Vali Vekili
Hasbi****BELGE, 20.****Kişîye özeldir.****Bursa, 27 Haziran 1919****Sıvas (Vailisi) Eliyle Dokuzuncu Ordu Müfettişliğine**

1 - On Yedinci Kolordu Komutanlık Vekillîğinin benden alınarak aynı zamanda komutanı olduğum Elli Altıncı Tümenin İzmirden Mudanya yoluyla Bursaya taşınmış olan kırılıklarının örgütlenip düzenlenmesi için emir aldığım andan birçok yirmi dört saat sonra bulunduğum yerden yola çıkmak için açık olarak yazılan telgraf üzerine ulusal amaçları gerçekleştirecek yeterli araçlar.....bulamadığımdan tümenimi düzene sokmayı başırsam daha iyi görev yapabileceğimi gördüğümden 21/6/1919 sabahı Kuladan Bursa doğrultusunda yola çıkmak zorunda kaldım. Bununla birlikte İstanbul hükûmetinin birbiri ardınca gelen emirlerini alan ve uygulamaya çalışan sivil görevlilerin aykırı tutumlarına ve çalışmalarına engel olan tüm karşı durumlara karşın tüm Aydın ilinin değişik yerlerinde bir ulusal davranışın başlangıcını sağlamayı, donmuş ve sönmüş ruhların ulusal coşku ile kıpırdanması memleketin kurtarılması için çok gerekli olduğu düşüncesini her tarafa yaymaya başardım.

2 - 22 Haziran 1919 tarihli iki emir yazınızı bugünkü 27 Haziran 1919 günü Bursaya geldikte aldım. Yüksek düşüncelerinizi ve yaptıklarınızı vatan ve milletin kuvvet alması için tek yol olduğuna sağlam güvenim olduğunu elbette siz de bilirsiniz. Bundan dolayı bu konuda gecikmeden girişimlere başladım. Sonucunu bilginize sunacağım. Aynı zamanda bu konuda doğruca benim yazmamla birlikte sizin de Çinede Elli Yedinci Tümen emir vermenizi uygun bulurum.

3 - Kısa zamanda tümenimi gösterilen her türlü resmî engellere karşın tamamlamaya çalışarak ulusal amaçların elde edilmesi için buraca yapılabilecek işleri yapmaya çalışacağım.

4 - Din ve milletimizin kurtarılması yolunda attığınız büyük adımlarda başarılı olacağımıza kesin olarak inanıyorum. Yüksek emirlerinizin sürdürülmesini rica ederim.

**Tümen 56 Komutanı
Albay
Bekir Sami****BELGE, 21.****Sayı
663****Erzurumdan, 9/6/1919
Gelişi 13****Dokuzuncu Ordu Birlikleri Müfettişliğine**

İzmirin işgali ile ilgili alınan ilk bilgiler üzerine protesto etmek için kimi kişiler "....." toplanmıştır. İleri gelenlerle etkin kimseler ve gazete temsilcileri hükûmet binasında toplanmışlar ve birçok görüşmeler yapıldıktan sonra tüm millet adına protesto telgrafi yazılmasına karar verilmişken mitingün Rumların belki uygunsuz davranışlarına uğraması ve hiç yoktan başka bir olay çıkar düşüncesi nedeniyle kararlarının uygulanmadığı ve girişimlerin - gerektiğinde yapılmak üzere - gizli hazırlıktan ibaret olduğu, toplantıda bulunan İstirati Polidinin Rumlar tarafından hiçbir yolda gösteri yapılmasına izin verilmeyeceğini söylediği, halkın son tertede ateşli, özellikle Trabzon hakkında böyle bir girişim olursa son damlaya kadar savunma kararında oldukları, Rumlarla Müslümanların arasının gergin bulunduğu, iç düzeni bozucu bir olay olmadığı Üçüncü Tümen Komutanı Vekillîğinden bildirilmektedir.

**K.O. 15 Komutanı
Kâzım Kara Bekir****BELGE, 22.****İvedidir****Sivastan, 3/6/1919
Gelişi 5****Dokuzuncu Ordu Birlikleri Müfettişliğine**

K: 3 Haziran 1919 şifreye:

İl içinde hiçbir yerde kaygı yaratacak durum yoktur ve Ermenileri ürkütecek olay da olmamıştır. Yalnız son İzmir olayı nedeniyle yapılan gösterilere üzülererek ve bunu kendi ereklerinin elde edilmesine bir engel sayarak dikkati çekmek ve yabancı askeri getirmek için bilerek girişimlerde buldukları ve gerçek olmayan haberler yaydıkları kesindir Bun-ların tümünün asılsız olduğunu bilginize sunarım Efen-dim.

**Vali Vekili
Hasbi**

VESİKA, 23.

Gayet aceledir
560

Sivas, 3/6/1335

Dokuzuncu Ordu Kıtıatı Müfettişliğine

C: 3/6/1335 ve 12, 15 şifreye:

Sivas ve civarında evelce bulunan Ermenileri ve bilâhare gelen mültecileri tethiş edecek bir hâdisе olmamıştır. Ne Sivasta ve ne de civarında daii endişe hiçbir hal yoktur. Herkesin sakitane iş ve güçlerle meşgul olmakta buldukları ve İzmirin işgali haberi müessifi üzerine ahaliî islâmîyece yapılan ve hıristiyanlar hakkında hiçbir fikri husumet tazammun etmiyen içtimalardan mütevahhiş olmalarının varidi hatır bulunduğu.

**K.O. 3 Vekili
Fikri**

VESİKA, 24.

Sivas, 2/6/1335

Dokuzuncu Ordu Kıtıatı Müfettişliğine

Bugün Adanadan Miralay Demange imzasile alınan telgrafnameda (Aziziyede İzmirin işgali üzerine hıristiyanların katil ile tehdit edildiği ve bu ise muvafık olmayıp size vaziyeten haber veriyorum ki "bu haller müttefik askerleri tarafından vilâyetinizin işgaline sebep olur.") mealinde iş'aratta bulunulmaktadır. Hususu mezkûrun Harbiye Nezaretii Celilesinden istifsar olunarak icap eden cevapların verildiği ve yalnız mitingde ahaliî islâmîyenin fazla içtima etmesinden gûya hıristiyanların tevahhuş ederek duçarı telâş oldukları ve kıtala kat'iyyen meydan verilmiyeceği gibi usulen dahi (...) olmak icap edenlere mükerreren yazıldığı gibi ihtarati şedidede bulunulmuştur. Ancak müdahaleyi celb için hıristiyanlar tarafından işaa olunmakta idüğü Haçinden Aziziyeye gelen Ermeni jandarmaları etrafa tecavüzatta bulduklarından (...) üzerine (...) olmasına yahut tebdilleri hususunun Adana vilâyetine yazıldığı (...) olduğu maruzdur.

**Vali Vekili
Hasbi**

VESİKA, 25.

İstihbarat
305 tel.

Havzadan, 1/6/1335

TAMİM

**Trabzon, Erzurum, Sivas, Van, Diyarbakır, Bitlis, Mamuretülâziz, Ankara,
Kastamonu vilâyetlerine,
Erzincan, Canik, Kayseri, Maraş mutasarrıflıklarına,
Erzurumda K.O. 15 Kumandanlığına**

Sait Molla imzasile belediye riyasetlerine keşide edilmiş olan malûm telgrafnamenin efkârı gayri muttarit ve muhtelif siyasi mecralara tevcihindeki mahzuru ve istiklâli millî ve siyasîmizin tahlisi ancak milletin yekvücut olarak müdafaası ile kabil olacağını 26/5/1335 tarihinde arz ve tamim eylemiş idim.

27/5/1335 tarihli Dersaadetten gelen Türkiye-Havas-Reuter ajansı zâtı hazretipadişahînin Yıldız sarayı humayununda küşad buyurdıkları Şûrayı Saltanatta heyeti umumîyenin fikri, Türkiye'nin tamamîyeti mülkiyesini muhafaza şartile düveli muazzamadan birinin muzaheretini temin merkezinde olduğunu zikrediyordu. 27 Mayıs 1335 tarihli İstanbul gazeteleri ise Şûrayı Saltanat müzakeratını fasıl fasıl ve İtilâf Hükümetlerinin sansörünce bazı mevaddi tayyedilmesine rağmen sarahati kâfiye ile neşrediyor. Bu neşriyat mezkûr ajans ihbaratının hakikate tamamîle muhalif ve muharref olduğunu gösteriyor. Neşriyat mezkûreye nazaran Şûrayı Saltanatta vükelâ, âyan, süfera ve firakı muhtelif ve cemiyati millîye ve matbuat heyetleri namuna bilfiil söz alan yirmi beş kadar zevatın hemen kâffesinin beyanatu istiklâli tamme mazhariyet ve efradı milletten âcilen bir şûrayı milletin teşkilile mukadderatı milletin işbu şûrayı fevkalâdeye havalesi zemininde olup yalnız bir zatın kıraat edilen ifadesinde İngiliz himayesi teklif olunmaktadır. Bu neşriyat ile ajans ihbaratı arasındaki tezat esbâbını Babialiden istizah eyledim. Arzı malûmat olunur.

Mustafa Kemal

BELGE, 23.

Çok ivedidir
560

Sivas, 3/6/1919

Dokuzuncu Ordu Birlikleri Müfettişliğine

K: 3/6/1919 ve 12, 15 şifreye:

Sivas ve yöresinde daha önce bulunan Ermenileri ve sonradan sığınanları türkütecek bir olay olmamıştır. Ne Sivasta ve ne de o yakınlarında kaygı yaratacak hiçbir durum yoktur. Herkesin sessizce iş ve güçlerle uğraşmakta olduğu ve İzmirin işgal edildiğine ilişkin acı haber alınınca Müslüman halk tarafından yapılan ve hıristiyanlara karşı hiçbir düşmanca düşünce içermeyen toplantılardan korkmuş olmaları hatıra gelmektedir.

**K.O. 3 Vekili
Fikri**

BELGE, 24.

Sivas, 2/6/1919

Dokuzuncu Ordu Birlikleri Müfettişliğine

Bugün Adanadan Albay Demange imzasile alınan telgrafta (Aziziyede İzmirin işgali üzerine hıristiyanların öldürülmekle tehdit edildiği ve bu ise uygun olmayıp size durumdan haber veriyorum ki" bu davranışlar müttefik askerleri tarafından ilinizin işgaline neden olur.") yollu bildirimlerde bulunulmaktadır. Bu konunun Savaşşleri Bakanlığına sorularak gereken yanıtların verildiği ve yalnız çok sayıda Müslüman halkın toplanmasından sözde hıristiyanların ürkerek telâşlandıkları ve kırma kesinlikle meydan verilmeyeceği gibi yönteminde de (...) olmak gerekenlere bir kaç kere yazıldığı gibi sert uyarılarda bulunulmuştur. Ancak yabancıların işe karışmasını sağlamak için hıristiyanlar tarafından yayıldığı Haçinden Aziziyeye gelen Ermeni jandarmaları yöreye saldırlarda bulduklarından (...) üzerine (...) olmasına ya da değiştirilmeleri konusunun Adana valiliğine yazıldığı (...) olduğu bilginize sunulur.

**Vali Vekili
Hasbi**

BELGE, 25.

Haber alma
305 Tel.

Havzadan, 1/6/1919

GENELGE

**Trabzon, Erzurum, Sivas, Van, Diyarbakır, Bitlis, Elazığ, Ankara,
Kastamonu illerine,
Erzincan, Samsun, Kayseri, Maraş mutasarrıflıklarına,
Erzurumda K.O. 15 Komutanlığına**

Sait Molla imzasile belediye başkanlıklarına çekilmiş olan bilinen telgrafın kamu oyunu, düzensiz ve birbirinden ayrı politik doğrultulara yöneltilmesindeki sakıncayı ve ulusal ve politik bağımsızlığımızın kurtarılması ancak milletin tek beden olarak savunmasıyla olabileceğini 26/5/1919 tarihinde bildirmiş ve genelgeyle duyurmuşum.

İstanbuldan gelen 27/5/1919 tarihli Türkiye-Havas-Reuter ajansı padişahın Yıldız sarayında topladıkları Padişahlık Danışma Kurulunda herkesin düşüncesinin, Türkiye'nin ülke bütünlüğünün korunması koşuluyla büyük devletlerden birinin yardımını sağlamak doğrultusunda olduğunu bildiriyordu. 27 Mayıs 1919 tarihli İstanbul gazeteleri ise Padişahlık Danışma Kurulunun görüşmelerini bölüm bölüm ve İtilâf Hükümetlerinin sansörünce bazı maddelerin silinmesine karşın yeter açıklıkla yayımlıyor. Bu yayımlar o ajansların haberlerinin tümüyle gerçeğe aykırı ve değiştirilmiş olarak verildiğini gösteriyor. Bu yayımlara göre Padişahlık Danışma Kurulunda bakanlar, senatörler, elçiler ve türlü parti ve ulusal dernekler ve basın kurulları adına söz alan yirmi beş kadar kişinin hemen tümünün sözleri tam bağımsızlık ve tezden millet bireylerinden oluşacak bir danışma kurulu kurularak millet kaderinin bu olağanüstü danışma kuruluna bırakılması doğrultusunda olup yalnız bir kişinin okunan sözlerinde İngiliz korumacılığı önerilmektedir. Bu yayımlarla ajans haberleri arasındaki tutarsızlık nedenlerini İstanbul Hükümetinden sordum. Bilginize sunulur.

Mustafa Kemal

TAMİM

1 - Vatanın tamamıyeti, milletin istiklâli tehlikededir. Hükûmeti merkezîyiz İtilâf Devletlerinin tesir ve murakabesi altında mahsur bulunduğundan deruhde ettiği mes'uliyetin icabatını ifa edememektedir. Bu hal milletimizi madum tanıtıyor. Millet'in istiklâlini gene millet'in azmü kararı kurtaracaktır. Millet'in halü vaz'ını derpiş etmek ve sadayı hukukunu cihana iştirtmek için her türlü tesir ve murakabeden azade bir heyeti millîyenin vücudu elzemdir. Bunun için bilmuhabere her taraftan vaki olan teklif ve arzuyu millî üzerine Anadutunun bilvücu en emin mahalli olan Sivasta millî bir kongrenin serian in'ikadı takarrür etmiştir. Bunun için tekmil vilâyati Osmanîyenin her livasından ve fırka ihtilâfatı nazarı dikkate alınmaksızın mektup ve milletin ümadına mazhar üç kadar zatın sürati mümkün ile yetişmek üzere hemen yola çıkarılması icap etmektedir. Her ihtimale karşı bunun bir sırrı millî halinde tutularak dağdağaya mahal verilmemesi ve lüzum görülen mahallerde seyahatin müte-nekkrin icrası lâzımdır.

2 - Vilâyati Şarkîyemiz namuna on Temmuzda Erzurumda in'ikadı mukarrer kongre için vilâyati mezkûrenin Müdafaa Hukuku Millîye ve Reddi İlhak Cemiyetlerinden müntehap azalar zâten Erzuruma müteveccihen yola çıkarılmışlardı. O vakte kadar vilâyati sairemizin murahhasları da Sivasa vâsil olabileceklerinden Erzurum Kongresinin azası da tensip edeceği zamanda içtimai umumîye dahil olmak üzere Sivasa hareket edecektir.

3 - İşbu mevadda göre murahhasların Müdafaa Hukuku Millîye Cemiyetleri ve belediye riyasetleri ve suveri saire ile intihabı ile tahrikleri hakkındaki delâleti aliyeyi vatanperverlerini ve isimlerle zamanı hareketlerinin iş'arını istihram eylerim.

4 - Bu telgrafın vusulünün hemen iş'ar buyurulması rica olunur.

Mustafa Kemal

İstanbulda bazı zevata hususî mektup

Vatanın tehlikei inkısamı aynen gösteren safhanın hunin icraatı, vicdanı millîye bir emeli halâs etrafında ve Müdafaa Hukuku Millîye ve Reddi İlhak Teşkilâtı namı altında seri bir surette toplamaya başlamıştır. Yalnız mitingler ve saire gibi tezahürat, büyük gayeleri hiçbir vakitte kurtaramaz ve ancak sinei milletten bilfiil doğan kudretü müşterekie istinat ederse rehakâr olur. Fakat şüphe götürmeyen bir hakikattir ki, bu acı safhayı bu kadar mühlik bir şekilde ihzar eden en müessir amel maaalesef Payitahtımızdaki muhalif cereyanlar ve Anadolunun saf ve mukaddes amali millîyesini muzır bir şekilde infirada uğratan siyasî ve gayrimillî propagandalardır. Kuvayi Millîyeyi bugün için böyle yanlış yollara sevk ile dağıtmanın mücazatını vatanımız aleyhinde ve pek mebzul bir surette görmekteyiz. Binaenaleyh İstanbulun işbu muhalif cereyanları artık Anadoluya ve amal ve hissiyatı millîyeye hâkim değil tâbi olmak mecburiyeti vatanîyesindedir. Ve Payitaht Düveli İtilâfiye tarafından tahliye edilinciyeye kadar bu mecburiyetin mutlak olduğu kanaatindeyim. Bu hal bittabi zatı âlilerince de takdir olunur. Arızamda tasvir edilen vaziyet bugün seri ve umumî bir millî kongrenin in'ikadını icap ettirmektedir. Bu davet her tarafa tamim ve ifa kılınmıştır. Devletin inkısamı mevzuubah olduğu bir sırada İngiliz propagandasile başveren Kürdistan istiklâli gibi cereyanlar dahi bilmuhabere taraftarlarını celp ve hilâfet ve saltanat etrafındaki gayeyi müşterekimize davat ve tamamî mutabakat suretile lehülhamî lehimize dönmüş ve kongreye davet olunmuştur. Bu millî ve hayatî mesele için İstanbulda "zâtı samileri, zâtı devletleri, zâtı âlileri"* gibi vatanperver ve sahibi kelâm mütefekkirine tevecüh eden fedakârlık bilhassa pek büyüktür. Bu gaye salâh ve millî istihsal edilinciyeye kadar âcizleri Anadoludan ve sinei milletten ayırlamayacağım ve bu noktada nihayete kadar bir ferdi millet gibi çalışacağımı millete karşı mukaddesatım namına söz verdim ve hiçbir kuvvet bu azmi millîye mâni olamayacaktır. Bu kararı âcizanem umum Anadoluda resikârda bulunan mes'ul ve kıymetdar umum arkadaşlarımızın içtihat ve kanaatı müşterekesine istinat etmekte olduğumu da ilâveten arz ile ihtiramatı muhsusai kalbiyemi teyit eylerim Efendim Hazretleri.

Mustafa Kemal

* "Zatı afifaneleri gibi milletin mefhari bulunan vatanperver ve sahibi kelâm"

GENELGE

1 - Vatanın bütünlüğü, milletin bağımsızlığı tehlikededir. İstanbul Hükûmeti İtilâf Devletlerinin etki ve denetimi altında kalmış bulunduğundan yüklenildiği sorumluluğun gereklerini yapamamaktadır. Bu durum milletimizi yok olmuş, gibi gösteriyor. Millet'in bağımsızlığını gene milletin kararlılığı kurtaracaktır. Millet'in durumunu görüşmek ve hakkının sesini dünyaya duyurmak için her türlü etki ve denetimden uzak bir ulusal kurumun varlığı zorunludur. Bunun için yapılan haberleşmeler sonucu her taraftan yapılan öneri ve ulusal istek üzerine Anadolunun her bakımdan en güvenilir yeri olan Sivasta millî bir kongrenin tezelden toplanması kararlaştırılmıştır. Bunun için bütün Osmanlı illerinin her sancağından ve parti farklılıklarına bakılmaksızın yetenekli ve milletin güvenini kazanmış üç kadar kişinin olabildiğince çabuk yetişmek üzere hemen yola çıkarılması gerekmektedir. Her olasılığa karşı bunun bir ulusal giz olarak saklanması ve telâşa meydan verilmemesi ve gerekli görülen yerlerde yolculuğun kimlikler değiştirilerek yapılması gereklidir.

2 - Doğu illerimizin adına on Temmuzda Erzurumda toplanması kararlaştırılmış olan kongre için sözü geçen illerin Ulusal Hakları Savunma ve Katılmayı Kabuletmeme Derneklerinden seçilmiş üyeler önceden Erzuruma doğru yola çıkarılmışlardı. O vakte kadar öteki illerimizin delegeleri de Sivasa erişebileceklerinden Erzurum Kongresinin üyeleri de uygun bulacakları zamanda genel toplantıya katılmak üzere Sivasa hareket edecektir.

3 - Bu maddelere göre delegelerin Ulusal Hakları Savunma Dernekleri ve belediye başkanlıkları ve başka yollarla seçilmesiyle yola çıkarılmaları konusundaki değerli yurtsever yardımlarınız ve delegelerin adlarıyla yola çıkış tarihlerinin bildirilmesini saygıyla dilerim.

4 - Bu telgrafın alındığının gecikmeden bildirilmesi rica olunur.

Mustafa Kemal

İstanbulda bazı kimselere özel mektup

Vatanın parçalanması tehlikesinin açıkça gösteren şu evredeki kanlı işler, millî vicdanı bir kurtuluş emeli etrafında ve Ulusal Hakları Savunma ve Katılmayı Kabuletmeme Örgütü adı altında hızla toplamaya başlamıştır. Yalnız mitingler ve benzerleri gibi gösterilerle, büyük ereklere hiçbir zaman varılamaz ve ancak doğrudan doğruya milletin bağrından doğan birleşik güce dayanırsa kurtarıcı olur. Ama kuşku götürmeyen bir gerçektir ki, bu acı evreyi bu kadar tehlikeli bir biçimde hazırlayan en etkin etmen yazık ki Başkentimizdeki yıkıcı akımlar ve Anadolunun temiz ve kutsal ulusal emellerini zararlı bir biçimde yalnızlığa uğratan politik ve bize yabancı propagandalardır. Ulusal güçleri bugün için böyle yanlış yollara sürerek dağıtmanın cesasını vatanımızın zararına olarak bol bol çekmekteyiz. Bu nedenle İstanbulun yıkıcı akımları artık Anadoluya ve ulusal emel ve duygulara egemen değil ona bağlı olmak vatan zorunludur. Ve Başkent İtilâf Devletleri tarafından boşaltılıncaya kadar bu zorunluğun kesin olduğu kanısındayım. Bu durum elbette sizce de kabul edilir. Mektubumda tanımlanan durum bugün genel nitelikli ulusal bir kongrenin tezelden toplanmasını zorunlu kılmaktadır. Bu çağırı her tarafa yapılar yazılmıştır. Devletin bölünmesi sözkonusu olduğu bir sırada İngiliz propagandasile başveren Kürdistan bağımsızlığı gibi akımlar da yazışmalarla yandaşlarını çağırılması ve halifelik ve padişahlık etrafındaki ortak ereğimize çağırarak ve bunda tam bir anlaşma meydana gelmek yoluyla Allaha şükür bizdenyana dönmüş kongreye çağırılmışlardır. Bu ulusal nitelik ve ölüm kalmı sorunu için İstanbulda "yüksek kişiliğiniz"* gibi yurtsever ve sözsahibi düşünürlerle düşen özveri özelliklerle çok büyüktür. Bu ulusal amaç bu kurtuluş amacı elde edilinciyeye kadar ben Anadoludan ve milletin bağrından ayrılmayacağım ve bu noktada sonuna kadar ulusun bir bireyi olarak çalışacağımı millete karşı kutsal bildiğim değerler üzerine söz verdim ve hiçbir kuvvet bu ulusal kararlılığa engel olamayacaktır. Bu kararımın bütün Anadoluda iş başında bulunan sorumlu ve değerli bütün arkadaşlarımın ortak görüş ve düşüncülerine dayanmakta olduğunu da ekleyerek içten ve özel saygılarımı yinelerim Efendim Hazretleri.

Mustafa Kemal

* Burada "Ve sizin gibi temiz ve ulusun övüncü olmuş bulunan üstün konuşmacı hanımlara" vb. gibi mektubun gönderileceği kimselerin özel durumlarına uygun olarak kullanılacak değişik saygı terimleri gösterilmiştir

VESİKA, 28.

Ali Kemal Beyin Sadarete istifası

Bilâdi Osmanîyenin mehali muhtelifesinde serzedei zuhûr olan asarı ihtilâl ve iğtişâş teskin ve itfa hakkında ifası icab eden tedabir munhasıran ve doğrudan doğruya memuriyeti âcizaneme mahsur olup bundan tevellüt edecek barı mes'uliyet dahi gene makâmı âcizanemin duşu mukavemetine tahmil edilmiştir. Pek az bir müddet devam eden Dahiliye Nezaretindeki memuriyeti âcizanem esnasında makâmı muallâyı hilâfet ile millet ve memleketim hakkında arzettiğim hidematın derecesini nazargâhı hakayik iktinâhı sadaretpenahilerinde tevsik ve teyit edecek birçok asar mevcuttur ki, bu bapta tatvili mekalî, zait ve bilüzum görürüm. Binaenaleyh tahammül ettiğim barı azîmi mes'uliyet, istiklâlî vazife ve ademi müdahale ile mümkün olacağına ve aksi takdirde ise hilâfi marzî âli ve vicdan, edâyı hizmetin imkânsızlığı gayet tabii ve bu suretle nezaretten çekilmek ıztırarının husulü de bedihî bulunmuş olmasına mebni istifanamei âcizanemin takdimindeki ıztırarın hüsnü telâkkisile iktızaı kanunünün ifasını istirham ederim, olbapta.

26/6/1335, Perşembe

Ali Kemal Beyin saraya azimetle takdim ettiği istifanama

Süddei seniyei müllâkânelerine bütün varlığı ile rapı mevcudiyet etmiş olan bu bendei esdaklarının rızayı meyamin irtizayı cenabı müllâkânelerinden serimu inhirafı ne büyük bir feciai mevcudiyet ad ve telâkki edeceği, zâtı kutsiyet sıfatı şahanelerine arzu izahıtan müstağni olan hakayiktendir. Bendei esdaklarının işbu merbutiyele mazhar buyrulduğu emnü itimat ve iltifatı şahaneyi çekemiyen rüfekayı çakeranemden bazı zevatın ademi muvaffakiyet tevli-dile hüsnü nazarı şehriyariden mahrumiyeti intaç edecek bazı vakayihühdasına sarfı mahasali makdur etmekte olduklarına ve bundan ne suretle istifade edeceklerine muntazır ve müterakkip iken Anadolunun bazı mevakiinde serzedei zuhûr olan nairi ihtilâlin derhal ve mevzian teskinü itfa ve imhası maksadile itihazı tedabir ve bu icraatın ifası surf makâmı memuriyeti ubeydaneme mahsur ve münhasır iken bu bapta birçok azarı vahiye ve indiyeye serdü ityanile ihtilâlin tevsii dairei şümül etmesine ve binnetice bu bapta ademi muvaffakiyete duçar edilerek rızayı meyamin irtizayı cenabı veliünniamilerinin istihsalinden dâr ve mehcur kalmaklığımıza vesilecû olmakta bulduklarına ve beyanatı çakeranemi ademi terviç ile müdahalâta başlamalarına mebni istiklâlî reyü tedbirdeki mahrumiyetten mütevellit hasar ve mazari manevîyi derk ve teferrüs ile bugün makâmı sadaret kaymakamlığına istifayı katîi bendegânemi ita eyledim.

Muarızlarımın bu baptaki efkârü amaline zaten vâkıf bulunmaklığım hasebile kendilerinin menviyatını hariçten ve biraz uzaktan tetkik ve tafahhus ve binaenaleyh zâtı akdesi hilâfepenahilerini müngayrihaddin ikazda devam etmek üzere memuriyeti resmîyemden hem affime müsaadei merhametadei hazreti padişahilerinin şayan ve erzan buyurulmasını hakipayı şahanelerine vaz'ı cephei rukiyyet ve daraatle istirhama cür'et ederim, her halde.

26 Haziran 1335, Perşembe

Ali Kemal Beyin balâdaki tarihte saraya azimetle istifasını bizzat takdimi ve maruzatı şifahiyesi

Padişahım, bilirsiniz ki Dahiliye Nezaretini kabulüm yalnız şahsı humayunlarına arzı hizmet maksadından ibaretti. Meclisi Vükelâda menfi bir siyaset tedvirinden rüfekamı men'e muvaffak oldum. Fakat en nihayet hidematı sadikanemi duçarı inhilâl edecek bazı vakayı tahaddüs etti. Bunda da muvaffak olacağımı hissedenden icraatıma mâni olabilecek her türlü müşkülâtı ikadan çekinmedim. Muvaffakiyetsiz edâyı hizmetten ise resmen vazifeden mufrakati tercih ettim. Maddiyat ve maneviyatım zâtı seniyelerine merbuttur. Sureti hususiyede arzı hizmet ve sadakatten çekinmiyeceğim. Yalnız bir şey istirham ederim vazifei resmîyeden tecerrüdü nimelvesile addeden bütün husemamın tehacümünden kulunuzu muhafaza buyurunuz.

Cevap

Devletin tarihî anlar yaşadığı şu feci devrinde beni büsbütün yalnız bırakmıyacağınıza eminim. Sadakatınız beni büyük ümit ve tesellilere sevkmişti. Yine vazifei sadakati ifa yolundaki vadinize memnunum. Saray her dakika ve bilâkaydüşart size açıktır. Refik Beyle beraber teşriki mesaiden ayrılmayınız. Ben her ikinizin sadakatine güvenerek irşadat ve telkinatınızı sabırsızlıkla bekliyeceğim.

BELGE, 28.

Ali Kemal Beyin Başbakanı Verdiği Görevden Çekilme Yazısı

Osmanlı beldelerinin türlü yerlerinde başgösteren ayaklanma ve karışıklıkları bastırıp söndürmek konusunda önlemler alarak sadece ve doğrudan doğruya benim görevim olup, bundan doğacak sorumluluk yükü de benim bulunduğum makamın sırtına yüklenmiştir. Çok kısa süren İçişleri Bakanlığını sırasında yüce Halifelikle, milletim ve vatanım için yaptığım hizmetlerin ölçüsünü, gerçekleri iyi bilen Başbakanlıkta belgeleyip doğrulayacak nice kanıt vardır ki, bu konuda sözü uzatmayı gereksiz ve yararsız sayarım. Durum bu olunca, sırtımdaki ağır sorumluluk yükünü kaldırmamın, görevde bağımsız çalışmak ve buna karşıl-mamakla mümkün olabileceğine ve eğer böyle olmazsa kendi istek ve vicdanıma aykırı çalışmanın olanaksızlığı pek doğal ve böylece bakanlıktan çekilme zorunluğunun doğması da açık bulunduğuna göre, çekilme dilekçemi sunmaktaki zorunluğa anlayış gösterilerek yasal gereğinin yapılmasını rica ederim. Emir sizindir.

Perşembe, 26/6/1919

Ali Kemal Beyin saraya giderek sunduğu görevden çekilme yazısı

Yüce Padişahlığınıza bütün varlığı ile kendisini adayan ve en sâdik duygularla dolu olan bu kulunuzun, siz Padişahımın uğurlu sevgi ve beğenisini azıcık bile yitirmeyi kendi varlığı için ne büyük bir yıkım sayacağı, kutsal Padişahımıza açıklanması bile gerekli olmayan gerçeklerdendir. En sadık kulunuzun bu bağlılıkla sizden gördüğü güven ve sevgiyi çekemeyen kimi arkadaşlarım, başarısızlıklar oluşturup Padişahımın sevgisinden yoksun kalmaklığım sonucunu doğuracak bazı olaylar yaratmak için bütün güçleriyle çabaladıklarını bilmekte ve bundan ne yolda yararlanacaklarını beklemekteyken, Anadolunun bâzi yerlerinde başgösteren ayaklanma ateşinin gecikmeden ve olduğu yerde bastırılıp söndürülmesi ve yok edilmesi amacıyla önlem alınması gerekmede ve bu işleri yapmak yalnız kulunuzun görevi içinde bulunmaktayken, bu konuda birçok boş ve keyfi nedenler ileri sürerek, ayaklanmanın çok genişlemesine meydan vermeleri ve böylece beni başarısızlığa uğratıp Padişahımın sevgi ve beğenisinden uzak ve yoksun bırakılmam amacını gütmeleri ve söylediklerimi onaylamayıp görevime karışmaya başlamaları, dolayısıyla kendi başıma önlem almaktan yoksunluğumun doğurduğu yıkıntıyı ve tinsel zararını görüp düşünerek bugün Başbakan Vekilliğine görevden kesin olarak çekildiğimi bildiren yazımı verdim.

Bana karşı olanların düşünceleri ve amaçlarını zaten bildiğimden, kendilerinden iç yüzlerini dışarıdan ve biraz uzaktan incelemek ve irdelemek ve böylece haddim olmayarak siz Padişahımıza yaptığım uyarıları sürdürmek üzere resmî görevimden gecikmeden ayrılmaklığıma izin vermenizi, kulluk ve ayağına kapanmak duygularıyla dilemek cesaretinde bulunuyorum.

26 Haziran 1919, Perşembe

Ali Kemal Beyin yukarıdaki tarihte saraya gidip görevden çekildiğini bildirmesi ve orada söylediği sözler

Padişahım, bilirsiniz ki İçişleri Bakanlığını üzerine almaklığım salt yüce kişiliğinize hizmet amacıyla olmuştu. Bakanlar kurulunda olumsuz politika gütmelerini önlemeyi başardım. Ama en sonunda bağlılıkla yaptığım hizmetleri sarsacak bâzi olaylar meydana geldi. Bunların da üstesinden geleceğimi sezenler, alacağım önlemlere engel olabilecek her türden güçlüğü çıkarmaktan çekinmediler. Başarısız çalışmaktansa resmî görevden çekilmeyi yeğledim. Nesnel ve tinsel varlığımla size bağlı olmaktan ve hizmet sunmaktan çekinmiyeceğim. Yalnız bir şey rica ederim, resmî görevden ayrılmamı fırsat sayacak olan tüm düşmanlarımın saldırılarından kulunuzu koruyunuz.

Karşılık

Devletin tarihsel anlar yaşadığı şu acıklı dönemde beni büsbütün yalnız bırakmayacağınıza inanıyorum. Bağlılığımız bana büyük umut ve teselli vermişti. Bağlılık ödevinizi yine yerine getireceğiniz yolundaki sözlerinize sevindim. Saray her zaman ve kayıtsız şartsız size açıktır. Refik Beyle her ikinizin bağlılığına güvenerek aydınlatma ve yol göstermelerinizi sabırsızlıkla bekliyeceğim.

VESİKA, 29.**Şifre****5/7/1335****Sıvasta Üçüncü Kolordu Kumandanlığına**

Hükûmeti Merkezîyenin tazyik neticesi olarak menafîi millet ve memlekete mugayir yapması muhtemel tebligatı kontrol veya tevkif için muhabere kanalı olan mühim merkezlerde icabında tatbik edilmek üzere hemen tedabir ve tertibat alınmalıdır. Bu noktayı ne hükûmete ve ne de telgraf memurlarına hissettirmemek lâzımdır. İşbu telgrafın vusulü bildirilecektir. Üçüncü Kolordu Yirminci Kolorduya ve bu da On İkinci ve On Dördüncü Kolorduya ve o da Bekir Sami Beye, On Beşinci Kolordu On Üçüncü Kolorduya isal edecektir. İşbu telgrafın vusulü aynı suret ve tarik ile bildirilecektir. İmza: Üçüncü Ordu Müfettişi Fahrî Yaveri Hazreti Şehriyarî Mirliva Mustafa Kemal.

VESİKA, 30.**İstihbarat****Şifre****Erzurum, 5/7/1335****Gayet müstaceldir.****Konyada On İkinci Kolordu Kumandanı****Miralay Salâhattin Beye**

1 - Cemal Paşanın on gün müddetle Dersaadete hareketinin sebebi hakikisini vazıhan ve serian iş'ar buyurmanızı.

2 - Zati âlinizin hiçbir sebep ve suretle oradaki kuvanın başından infikâkiniz caiz değildir. Bu bapta Fuat Paşa ile muhabere ederek en menfi ihtimale karşı tedabir almanız elzemdir. Hergün vaziyetiniz hakkında kısa malûmat vermenizi rica ederim.

**Üçüncü Ordu Müfettişi
Fahrî Yaveri Hazreti Şehriyarî
Mustafa Kemal**

VESİKA, 31.**İstihbarat****Şifre****Erzurum, 5/7/1335****Gayet aceledir****Ankarada Yirminci Kolordu Kumandanı Ali Fuat Paşa Hazretlerine**

Salâhattin Beye yazdığım şifre sureti aynen bervechiattidir:

**Üçüncü Ordu Müfettişi
Fahrî Yaveri Hazreti Şehriyarî
Mirliva
Mustafa Kemal**

SURET**Gayet aceledir.****Konyada On İkinci Kolordu Kumandanı Miralay Salâhattin Beye:**

1 - Cemal Paşanın on gün müddetle Dersaadete hareketinin sebebi hakikisini vazıhan ve serian iş'ar buyurmanızı.

2 - Zati âlinizin hiçbir sebep ve suretle oradaki kuvanın başından infikâkiniz caiz değildir. Bu bapta Fuat Paşa ile de muhabere ederek en menfi ihtimale karşı tedabir almanız elzemdir. Hergün vaziyetiniz hakkında kısa malûmat vermenizi rica ederim. Üçüncü Ordu Müfettişi, Fahrî Yaveri Hazreti Şehriyarî Mustafa Kemal.

VESİKA, 32.**7/7/1335****K.O. 12 Kumandanı Salâhattin Beyefendiye**

Cemal Paşa Hazretleri hakkındaki telgrafnamemin cevabına makina başında muntazırım.

**Üçüncü Ordu Müfettişi
Fahrî Yaveri Hazreti Şehriyarî
Mustafa Kemal**

BELGE, 29.**Şifre****5/7/1919****Sıvasta Üçüncü Kolordu Komutanlığına**

İstanbul Hükûmetinin baskı sonucunda milletin ve memleketin çıkarlarına aykırı olarak yapması olası bulunan bildirimleri kontrol etmek ya da alkoymak için haberleşme kanalı olan önemli merkezlerde gerektiğinde uygulanmak üzere gecikmeden önlemler alınmalı ve düzenlemeler yapılmalıdır. Bu noktayı ne hükûmete ve ne de telgraf memurlarına sezdirmek gerekir. Bu telgrafın ulaştığı bildirilecektir. Üçüncü Kolordu Yirminci Kolorduya ve bu da On İkinci ve On Dördüncü Kolorduya ve o da Bekir Sami Beye, On Beşinci Kolordu On Üçüncü Kolorduya ulaştırılacaktır. Bu telgrafın ulaştığı da aynı yöntem ve yolla bildirilecektir. İmza: Üçüncü Ordu Müfettişi Padişahın Onursal Yaveri Tuğgeneral Mustafa Kemal.

BELGE, 30.**Haber alma****Şifre****Çok ivedidir****Erzurum, 5/7/1919****Konyada On İkinci Kolordu Komutanı****Albay Salâhattin Beye**

1 - Cemal Paşanın on gün süreyle İstanbul'a gitmesinin gerçek nedenini açıkça ve tezelden bildirmenizi.

2 - Sizin hiçbir neden ve yolla oradaki kuvvetlerin başından ayrılmanız uygun değildir. Bu konuda Fuat Paşa ile haberleşerek en kötü olasılığa karşı önlem almanız çok gereklidir. Hergün durumunuz hakkında kısa bilgi vermenizi rica ederim.

**Üçüncü Ordu Müfettişi
Padişahın Onursal Yaveri
Mustafa Kemal**

BELGE, 31.**Haber alma****Şifre****Çok ivedidir****Erzurum, 5/7/1919****Ankarada Yirminci Kolordu Komutanı Ali Fuat Paşa Hazretlerine**

Salâhattin Beye yazdığım şifrenin örneği aşağıya olduğu gibi alınmıştır:

**Üçüncü Ordu Müfettişi
Padişahın Onursal Yaveri
Tuğgeneral
Mustafa Kemal**

ÖRNEK**Çok ivedidir.****Konyada On İkinci Kolordu Komutanı Albay Salâhattin Beye:**

1 - Cemal Paşanın on gün süreyle İstanbul'a gitmesinin gerçek nedenini açıkça ve tezelden bildirmenizi.

2 - Sizin hiçbir neden ve yolla oradaki kuvvetlerin başından ayrılmanız uygun değildir. Bu konuda Fuat Paşa ile de haberleşerek en kötü olasılığa karşı önlem almanız çok gereklidir. Hergün durumunuz hakkında kısa bilgi vermenizi rica ederim. Üçüncü Ordu Müfettişi, Padişahın Onursal Yaveri Mustafa Kemal.

BELGE, 32.**7/7/1919****K.O. 12 Komutanı Salâhattin Beyefendiye**

Cemal Paşa Hazretleri hakkındaki telgrafımın karşılığını makina başında bekliyorum.

**Üçüncü Ordu Müfettişi
Padişahın Onursal Yaveri
Mustafa Kemal**

VESİKA, 33.

Hususî
150

Konya, 6-7/7/1335
Vusulü: 7-8/7/1335
Saat, evvel. 1:10

Üçüncü Ordu Müfettişliğine

C: 5/7/1335 ve 33 şifreye:

1 - Cemal Paşa İstanbulla bâzı zevat ile temas etmek ve ailesile görüşmek üzere on gün müddetle ve kendi arzusile mezunen Dersaadete gitmiştir.

2 - Fuat Paşa ile görüşmek üzere kendisine yazmışım. Henüz cevap alamadım. Mahalli müllâkatın Eskişehir olacağını zannediyorum. Kolordu muntakasındaki vaziyete dair bade-ma hergün arzı malûmat edilecektir.

3 - Evvelce de arzettiğim veçhile burada vezaifi esasîye biraz güçlülük ve bataetle icra edilmektedir. Maahaza az da olsa semerâtı nafia elde edilmektedir. Arzı ihtiram eder ve temennii muvaffakiyat eylerim Efendim.

**K.O.12 Kumandanı
Salâhattin**

15 Temmuz 1335

VESİKA, 34.

Şifre
Şimdi keşidesi
Zata mahsustur
106

Canik Mutasarrıfı Hamit Beyefendiye

Kardeşim Hamit Bey, sizin yerinize İbrahim Ethem Beyin tayin olunduğunu haber alarak Refete yazdım. Ve birleşerek beraberce dahile doğru gelmenizi rica ettim. Bilmem hangi müllâhazai emniyet size İstanbulla gitmek fikrinin telkin ediyor. Refetin başına gelecek size de aynıdır. Yani gideceğiniz yerin Malta olduğu muhakkaktır. Bundan maada biz kıymetli arkadaşlarımızın Dersaadetten Anadolu'ya çekip çıkarmaya ve bu veçhile ciddî vatanperveranı mahrumu amal etmemeye çalışırken siz bu hareketle lâekal mahsur bir muhite giriyorsunuz. Biz hiç caiz görmedik. Salâhattin Beyle programda mutabakat hasul olmuştur. Refete müllâki olmak üzere bilmuhabere Amasyaya hareket ederek oradan birlikte vereceğiniz karara göre ya Sivas havalisinde birlikte kalırsınız, veyahut müreffehen bizim nezdimize gelirsiniz. Cevabı kat'î bekleriz.

Mustafa Kemal

VESİKA, 35.

Asayişe mütealliktir
Adet 71

Amasyadan, 19/7/1335

Üçüncü Ordu Müfettişliği Erkânharbiye Riyasetine

C: 18/7/1335 şifreye:

Salâhattin Bey el'an Samsundadır. Şimdiye kadar kendisile temas edemediğim gibi hiçbir muhaberei ciddîye ve mühimme cereyan etmemiş olduğundan miri mumaileyhin fikir ve kanaatinin ne merkezde olduğunu bilemiyorum. Ancak Refet Beyle burada görüştüğüm zaman bana Salâhattin Beyin bizimle hemfikir olduğunu ve fakat icabında İngilizlere mukavemet edecek kadar cür'et gösteremeyeceğini ihsas etmişti. Binaenaleyh Salâhattin Beyin Kâzım Karabekir Paşaya vereceği cevap hakkında ve şimdiye kadar zâtu samilerile cereyan etmiş ve edecek olan muhaberatın aksanı mühimmesinden vaktü zamanile tenvir buyurulmaklığını hassaten istirham eylerim. Refet Bey ile Amasyada üç gün bulunduk. Dün 18 Temmuz 1335 de Sivas'a hareket etti. İstifasının kabulüne dair Harbiye Nezaretinden henüz bir cevap gelmemiştir. Ünye ile Niksar arasında iki taburumuz halî harekettedir. İcabında mezkûr istikametin seddi için tedabiri lâzime itihaz kılınacağını arz ile takdimi ihtiramat eylerim.

**Beşinci Fırka Kumandanı Vekili
Mehmet Arif**

BELGE, 33.

Özel
150

Konya, 6-7/7/1919
Gelişi: 7-8/7/1919
Saat, öğleden evvel 1:10

Üçüncü Ordu Müfettişliğine

K: 5/7/1919 ve 33 şifreye:

1 - Cemal Paşa İstanbulla bâzı kimselerle ilişki kurmak ve ailesile görüşmek üzere on gün süreyle ve kendi isteğiyle izinli olarak İstanbulla gitmiştir.

2 - Fuat Paşa ile görüşmek üzere kendisine yazmışım. Daha karşılık alamadım. Buluşma yerinin Eskişehir olacağını sanıyorum. Kolordu bölgesindeki durumla ilgili bilgi bundan böyle hergün sunulacaktır.

3 - Daha önce de bilginize sunmuş olduğum gibi burada temel görevler biraz güçlülük ve yavaş yapılmaktadır. Bununla birlikte az da olsa yararlı sonuçlar elde edilmektedir. Saygılar ve başarı dilekleri sunarım Efendim.

**K.O. 12 Komutanı
Salâhattin**

15 Temmuz 1919

BELGE, 34.

Şifre
Şimdi çekilmelidir
Kişiyi özel
106

Samsun Mutasarrıfı Hamit Beyefendiye

Kardeşim Hamit Bey, sizin yerinize İbrahim Ethem Beyin atandığını öğrenerek Refete yazdım. Ve birleşerek beraberce içerilere doğru gelmenizi rica ettim. Bilmem hangi güvenlik düşüncesi size İstanbulla gitmek fikrinin aşıyor. Refetin başına gelecek sizin de başınıza gelecektir. Yani gideceğiniz yerin Malta olduğu kesindir. Üstelik biz kıymetli arkadaşlarımızı İstanbul'dan Anadolu'ya çekip çıkarmaya ve böylece gerçekten yurtseverleri çalışmaktan yoksun etmemeye çalışırken siz bu gidişinizle en azından kuşatılmış bir ortama giriyorsunuz. Biz hiç uygun görmedik. Salâhattin Beyle programda anlaşma olmuştur. Refetle buluşmak üzere haberleşip Amasyaya doğru yola çıkmanızı oradan birlikte vereceğiniz karara göre ya Sivas yöresinde birlikte kalırsınız, ya da rahatlıkla bizim yanımıza gelirsiniz. Kesin yanıt bekleriz.

Mustafa Kemal

BELGE, 35.

Güvenlikle ilgilidir
Sayı
71

Amasyadan, 19/7/1919

Üçüncü Ordu Müfettişliği Kurmay Başkanlığına

K: 18/7/1919 şifreye:

Salâhattin Bey şimdi Samsundadır. Bugüne değin kendisile ilişki kuramadığım gibi hiçbir ciddî ve önemli haberleşme de olmamış olduğundan onun düşünce ve görüşünün ne olduğunu bilemiyorum. Ancak Refet Beyle burada görüştüğüm zaman bana Salâhattin Beyin bizimle aynı düşüncede olduğunu ve ama gerektiğinde İngilizlere karşı koyacak kadar ileri gidemeyeceğini sezdirmişti. Bu nedenle Salâhattin Beyin Kâzım Karabekir Paşaya vereceği yanıt hakkında ve şimdiye kadar sizinle yapılmış ve yapılacak olan haberleşmelerin önemli bölümlerinden zamanında bana bilgi vermenizi özellikle dilerim. Refet Bey ile Amasyada üç gün bulunduk. Dün 18 Temmuz 1919 da Sivas'a doğru yola çıktı. Görevden çekilme dileğinin kabul edildiğine ilişkin Savaşları Bakanlığından daha bir yanıt gelmemiştir. Ünye ile Niksar arasında iki taburumuz yürüyüş halindedir. Gerektiğinde o yönün kapatılması için gerekli önlemlerin alınacağını bilginize sunarım, saygılarımla.

**Beşinci Tümen Komutanı Vekili
Mehmet Arif**